Restituiri

Pitești

Revistă document a Centrului Cultural Pitești

Anul XIV ■ Nr. 1 (39)/2016
Serie nouă ■ 4 lei

O nuntă în Țara Românească (Karl Lanzedelly)

Țărancă din Argeș
(Carol Pop
de Szathmari)

Țărancă din Muscel
(Carol Pop
de Szathmari)

Târg în Țara Românească
(Karl Lanzedelly)

Sumar

Studii
dr. Marius ANDREESCU, *John Locke- precursor al liberalismului și constituționalismului contemporan*

File de istorie
conf. univ. dr. Claudiu NEAGOE, *Epoca domniilor fanariote. Limite cronologice şi trăsături generale*
Cercetator stiintific III Oana Andreia SÂMBRIAN, *Războiul sau războaiele de treizeci de ani?*
muzeograf Octavian DĂRMĂNESCU*, Ctitorii de la Pitești și copilul lor domnesc: Barbu sau Bălașa?*

Memorii
prof. univ. dr. Petre POPA, *Mareșalul Ion Antonescu în dialog cu scriitorul Ioan Alexandru Brătescu-Voinești*
ing. Nicolae COSMESCU*, Motorsportul argeşean se conjugă... la trecut! (VIII)*

Restituiri Pitești

ADRESA REDACŢIEI:
Centrul Cultural Piteşti,
Calea Craiovei, nr. 2 (Casa Cărţii)
Tel./fax.: 0248 219976
www.centrul-cultural-pitesti.ro
e-mail: restituiripitesti@gmail.com

Revista *Restituiri Piteşti* apare trimestrial sub egida Consiliului Local şi a Primăriei Piteşti. Revista publică articole pe teme de istorie universală şi românească, sociologie politică, antropologie socială şi culturală, precum şi documente variate din Arhivele Naţionale ale Statului, Arhivele Militare Române şi arhive personale.

ISSN: 1583-5863

Editor - Centrul Cultural Piteşti

Tiparul executat la TIPARG S.A.

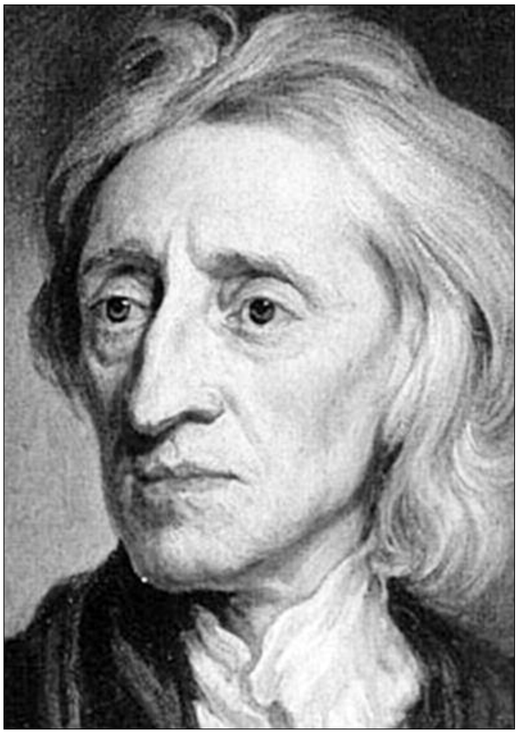
John Locke - precursor al liberalismului și constituționalismului contemporan

Dr. Marius ANDREESCU

Abstract: John Locke gave expression to the political and social ideals of the English bourgeoisie of his time. His treaties on the governance are considered the basic texts of the modern democratic liberal doctrine and, we may say, prefigure the constitutionalism and supremacy of the rights in their contemporary meanings. Together with other authors, we state that the capital significance of John Locke's work for the juridical will and thinking and the modern policy is linked to the ideal of eliminating the discretionary power and arbitrariness of state's power exercising and the establishing of a state society, based on rules in which, the principles of law supremacy and respecting of man's natural rights, to represent the basis for building the social institution.

Key words: The concept of experience in philosophy, the sensitivity and reason, man's natural rights, the social state continuator of the natural State, the limits of state's powers, individual liberty, democratic individualism

Experienţa, unica sursă a cunoştinţelor noastre. Orice incursiune în istoria filosofiei remarcă dualismul concepţiilor privind cunoaşterea. Pe de o parte, empiriştii care susţin prioritatea senzaţiei, a contactului nemijlocit dintre om şi natură ca fiind unica sursă sau modalitatea principală de a ajunge la formularea cunoştinţelor chiar şi cu caracter teoretic, iar pe de altă parte, adepţii raţionalismului a căror argumentare vizează prioritatea determinată sau chiar absolută a ideilor, a construcţiilor raţionale, uneori independente de orice formă de cunoaştere senzorială, apriorice, ce fundamentează cunoaşterea umană. Acest dialog dintre concepţiile empiriste şi raţionaliste îşi au originea în antichitate şi implică formarea unui mod de a înţelege realitatea. Aristotel afirma că ceea ce există este numai individualul, dar noi putem cunoaşte numai generalul. Opera filosofică a lui John Locke este încadrată în mod tradiţional de comentatorii istoriei filosofiei în concepţiile empiriste. Totuşi, la o analiză mai atentă a concepţiei filosofice a marelui gânditor englez observăm că senzorialul nu este sursa unică a oricărei cunoştinţe, ci numai temeiul de la care se porneşte pentru a se elabora concepte, categorii şi legi ale gândirii. Chiar şi adepţii concepţiilor raţionaliste, un reprezentant de seamă fiind Immanuel Kant, nu au exclus lumea materială şi importanţa senzaţiei în procesul cunoaşterii. În *Critica raţiunii pure* sunt întâlnite pasaje deosebite care ilustrează limitele de aplicare ale cunoştinţelor raţionale *a priori*, dincolo de care aceste cunoştinţe devin o pură speculaţie ce nu are nimic de a face cu o veritabilă cunoştinţă asupra realităţii. Iată cum se exprima plastic, dar sugestiv, Kant: „Porumbelul uşor, care în zborul liber se bucură de aerul a cărei opoziţie o simte şi ar putea reprezenta că el ar reuşi mult mai bine în spaţiul vid. Tot astfel, Platon a părăsit lumea sensibilă, întrucât ea pune

intelectului limite prea înguste, şi s-a aventurat dincolo de ea pe aripile ideilor în spaţiul vid al intelectului pur"[1]. Relevând dualitatea dintre factorul sensibil şi raţiune în procesul cunoaşterii, acelaşi filosof remarca: „Natura noastră este de aşa fel încât intuiţia nu poate fi decât sensibilă, adică ea nu conţine decât modul cum suntem afectaţi de obiecte. Din contră, capacitatea de a gândi, obiectul intuiţiei sensibile este intelectul. Niciuna dintre aceste două proprietăţi nu este de preferat celeilalte. Fără sensibilitate nu ne-ar fi dat nici

un obiect şi fără intelect n-ar fi nici unul gândit. Idei fără conţinut sunt goale, intuiţii fără concepte sunt oarbe”[2].

Aceste consideraţii sunt, în opinia noastră, necesare pentru a găsi o cheie de interpretare a filosofiei generale şi a filosofiei sociale pe care a elaborat-o John Locke, dincolo de o interpretare limitativ senzorială şi empiristă. Pentru a înţelege mai bine esenţa ideilor susţinute de marele filosof, în mod deosebit teoria sa asupra contractului social, o scurtă incursiune în viaţa şi opera acestuia sunt necesare. John Locke s-a născut în Anglia în anul 1632 şi a aparţinut unei familii de burghezi puritani, fiind fiu de avocat. A urmat cursurile Universităţii din Oxford, unde a studiat chimia, fizica, politica şi medicina. A avut şi unele însărcinări de natură diplomatică şi politică, încă din tinereţe. Din această perioadă datează primele sale scrieri: *Anatomica* (1668) şi *De arte medica* (1669). Filosoful nu a fost afectat în mod direct de frământările politice care au avut loc în Anglia în a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi care au dus la războiul civil din anul 1649, terminat cu victoria lui Cromwell, care, aşa cum se ştie, a instaurat un regim dictatorial menit să învingă rezistenţa marii nobilimi. Regimul politic al lui Cromwell se va prăbuşi după moartea acestuia, iar în Anglia se va reinstaura monarhia. Deoarece Locke a fost de partea burgheziei, a fost nevoit să ia calea exilului, stabilindu-se în 1675 în sudul Franţei şi apoi în Olanda. După instaurarea în Anglia a monarhiei liberale a lui Wilhelm de Orania, John Locke revine în ţară şi primeşte funcţii de răspundere, cum ar fi şi cea de comisar al comerţului şi al coloniilor. Aceasta este perioada cea mai fructuoasă a creaţiei sale filozofie, când apar operele sale fundamentale: *Scrisori despre toleranţă* (1689), *Tratate despre guvernul civil* (1690) şi *Eseu asupra intelectului omenesc* (1690), aceasta fiind socotită drept opera sa fundamentală. În anul 1695, John Locke publică lucrarea *Despre caracterul raţional al creştinismului*. În scrierile sale, John Locke a dat expresie idealurilor sociale şi politice ale burgheziei engleze din timpul său. Tratatele sale asupra guvernării sunt considerate texte de bază ale doctrinei liberale moderne democratice şi, am spune noi, prefigurează constituţionalismul şi supremaţia drepturilor în sensurile lor contemporane. Alături de alţi autori, afirmăm că semnificaţia capitală a operei lui John Locke pentru gândirea şi voinţa juridică şi politică modernă este legată de idealul eliminării puterii discreţionare şi arbitrariului exercitării puterii statale şi instituirea unei societăţi statale bazate pe reguli în care principiile supremaţiei legii şi a respectării drepturilor naturale ale omului să reprezinte baza de construcţie a unui aşezământ social[3]. În istoria filosofiei, John Locke este considerat ca fiind întemeietorul empirismului englez. Empirismul a apărut în Anglia ca o reacţie la conceptele de substanţă şi de cauzalitate susţinute de Galilei, Bacon şi Descartes. Ceea ce este caracteristic filosofiei iniţiată de John Locke este acea orientare spre întemeierea cunoaşterii spre experienţă care semnifică acţiunea omului asupra naturii, altfel spus, asupra obiectului de cunoscut.

Concepţia filosofică este o continuare a gânditorilor renascentişti, fiind îndreptată împotriva speculaţiilor sterile pe care le practicase Scolastica o perioadă îndelungată de timp. Prin creaţia artistică, filosofică şi literară, renaşterea a impus *natura* ca mediu existenţial al omului, obiect al cunoaşterii umane, în relaţie cu care omul se manifestă în autenticitatea sa. Prin urmare, nu este o natură abstractă, detaşată de om, ci o natură în relaţie nemijlocită cu omul. Se poate observa că renaşterea şi filosofia modernă, în care se include şi gândirea lui John Locke, aduc ca noutate absolută legătura a doi factori care împreună pot întemeia ştiinţa: raţiunea şi experienţa. Se manifestă în această perioadă îndoiala că simţurile singure ar putea să dea o cunoaştere adevărată asupra realităţii şi este refuzată, pe de altă parte, speculaţia lipsită de conţinut sensibil. Gândirea filosofică din perioada respectivă consideră *simţul comun* ca o modalitate de cunoaştere necorespunzătoare unor experienţe ştiinţifice, iar savanta deducţie speculativă din dogme ca un simplu joc filologic de cuvinte[4]. Renaşterea şi, mai apoi, filosofia modernă vor opune simţului şi speculaţiei sterile demersul raţional întemeiat pe observaţii şi experienţe. Aşa cum se afirmă în literatură, neîncrederea gânditorilor din perioada respectivă faţă de simţul comun nu a avut ca şi consecinţă negarea rolului experienţei şi a simţurilor în cunoaştere, ci numai inacceptarea arbitrariului subiectiv pe care acestea îl pot implica. Reflecţia asupra naturii şi concepţia potrivit căreia existenţa omului, dar şi cunoaşterea au ca mediu natura în toate formele sale, l-au determinat pe Schiller să afirme că scopul existenţial al omului prin creaţia artistică, cunoaştere ştiinţifică şi, în general, prin tot ceea ce înseamnă faptă creatoare, este acela de „a spori natura în mijlocul naturii”.

Problemele dezbaterii ştiinţifice şi filosofice din epoca lui John Locke se grupează în special în jurul conceptelor de *substanţă* şi *cauzalitate* care vor fi criticate de pe poziţiile empirismului.Descartes, ca şi alţi adepţi ai raţionalismului, consideră că substanţa este substratul, esenţa adâncă a lucrurilor. Substanţa este cea care întemeiază lucrurile individuale, ea având, ca şi lucrurile, un caracter obiectiv. Tocmai acest caracter al substanţei va fi pus la îndoială de întemeietorii empirismului. John Locke afirma că noţiunea de substanţă nu poate fi conceptualizată filosofic, iar Berkeley, căutând să suprime

contradicţiile pe care le credea subzistente în sistemul filosofic elaborat de Locke, a redus existenţa la percepere şi a negat categoric existenţa unei substanţe materiale, păstrând în schimb în concepţia sa existenţa unei *substanţe spirituale*. Hume este cel care face ultimul pas în pleiada de filosofi empirişti şi neagă existenţa unei substanţe spirituale. Substanţa este, după Hume, o ficţiune[5]. În critica conceptului de substanţă, John Locke pleacă de la studierea intelectului omenesc, abordarea acestui concept fiind de natură epistemologică şi nu ontologică. Astfel, el critică concepţiile cu privire la *ideile născute,* afirmând că toate conceptele şi categoriile noastre au o origine empirică. Această orientare epistemologică a avut consecinţe şi asupra filosofiei sociale a marelui filosof. În literatura de specialitate, s-a afirmat că „prin aceasta, principiul feudal al climatului naşterii este infirmat şi este impus principiul rolului esenţial al *experienţei* şi *educaţie* în formarea spirituală a omului". Iată ce spunea în acest sens John Locke: „Este o părere înrădăcinată la unii oameni că în intelect se află anumite principii născute, anumite noţiuni primare, caractere, ca să spunem aşa, întipărite în mintea omului pe care sufletul le primeşte chiar din prima clipă a existenţei sale şi le aduce cu el pe lume. Pentru a convinge pe cititorii lipsiţi de păreri preconcepute, de falsitatea acestor presupuneri, ar fi destul dacă aş demonstra (...) că oamenii pot să dobândească prin simpla folosire a facultăţilor lor naturale toate cunoştinţele ce posedă fără ajutorul vreunei întipăriri înnăscute şi pot să ajungă la certitudine fără asemenea noţiuni sau principii originale"[6]. Conform acestei concepţii, marele filosof afirmă că unica sursă a cunoştinţelor noastre este ***experienţa***. La naştere, mintea este considerată o coală albă pe care nu stă scris nimic. „Cum ajunge ea să fie înzestrată? De unde are ea toate elementele raţiunii şi ale cunoaşterii? La aceasta eu răspund într-un cuvânt: din experienţă"[7]. Prin urmare, sursa cunoaşterii o formează simţurile, senzaţia fiind primul izvor al cunoaşterii. Aceasta nu înseamnă o identificare a senzaţiei cu simţul comun, pentru că numai senzaţia nu poate forma experienţă. La senzaţie se adaugă *reflecţia*. În concepţia filosofului, senzaţia şi reflecţia sunt singurele căi prin care pot fi obţinute idei. „Eu spun că aceste două, adică lucrurile materiale, ca obiecte ale senzaţiei, şi procesele propriei noastre minţi în interior, ca obiecte ale reflecţiei, sunt pentru mine singurele mele elemente originale în care îşi găsesc începuturile toate ideile noastre (...) nu avem în minte nimic care să nu fi venit prin una dintre aceste două căi"[8].

Sunt necesare câteva explicaţii privind conceptul de experienţă în viziunea filosofului. Din analiza lucrării sale fundamentale „Eseu asupra intelectului românesc" rezultă că înţelegerea sa cu privire la experienţă are o dimensiune preponderent subiectivă. Acest aspect a fost remarcat şi în literatura de specialitate: „experienţa lui Locke este constituită numai din senzaţii şi idei ale reflecţiei. Lipseşte din ea tocmai ceea ce este realmente important în experienţa reală: latura obiectivităţii"[9]. John Locke consideră că deşi cunoaşterea noastră este imperfectă ea este suficientă pentru a ne permite să răspundem cerinţelor vieţii de pe pământ: „Dumnezeu ne-a făcut organele aşa cum este cel mai bine pentru noi în actuala noastră stare"[10]. În ceea ce priveşte relaţia cauzală, ea este strâns legată de noţiunea de substanţă. Locke consideră că lucrurile sunt susceptibile de relaţie, dar înţelegerea sa se rezumă numai la relaţiile externe care există între lucruri. Relaţia cauzală este tratată, în mod subiectivist, pornind de la concepţia sa de experienţă: „noţiunile de cauză şi de efect îşi au izvorul în ideile primite pe calea senzaţiei sau a reflecţiei şi că această relaţie oricât de cuprinzătoare ar fi se termină până la urmă în aceste idei. Căci, pentru a avea ideile de cauză şi de efect, este de ajuns să considerăm că o oarecare idee simplă sau o substanţă începe să existe datorită acţiunii alteia, fără a cunoaşte felul acelei acţiuni"[11]. Spaţiul şi obiectul acestui studiu nu ne permit o analiză mai amplă a filosofiei generale a lui John Locke şi a importanţei acesteia pentru gândirea filosofică şi ştiinţifică contemporană. Subliniem totuşi importanţa conceptului de „*experienţă*", care, chiar dacă este tratat subiectiv pornind de la senzaţie, nu se identifică cu simţul comun, deoarece conotaţia conceptului cuprinde şi activitatea gândirii, „*reflecţia*". Este important a reţine că ştiinţele moderne, cele exacte, dar şi sociale, precum şi filosofia pozitivistă contemporană au luat naştere şi se bazează pe *experienţă,* bazele acestui concept fiind arătate de John Locke.

Libertatea, legitimitatea consensului şi supremaţia dreptului. Conceptele fundamentale ale filosofiei sociale susţinute de John Locke sunt libertatea şi egalitatea care, în concepţia filosofului, fac parte din natura umană. Relaţiile dintre oameni în starea de natură sunt relaţii de forţă, dar dreptul nu este o expresie a acestor relaţii, ci reprezintă legătura dintre o fiinţă liberă cu o altă fiinţă liberă, raport ce realizează în egalitate. Aceste relaţii se constituie în mod natural înaintea oricărei convenţii care să ducă la constituirea societăţii civile. Pentru Locke există o societate naturală înaintea oricărei societăţi civile. În acest fel, filosoful continuă ideea aristocratică, şi anume aceea a omului ca fiinţă socială, dimensiune naturală a acestuia. Dacă omul nu ar avea în sine

chemarea spre asociere cu ceilalţi oameni, ca dar natural, societatea civilă nu ar putea să se constituie. Prin urmare, a existat un drept natural, nescris, anterior dreptului pozitiv specific societăţii civile. Principalul element al acestui drept este libertatea. Dreptul de a fi liber constituie fericirea omului şi el se concretizează în posibilitatea sa de a poseda bunuri. În acest fel, dreptul de proprietate reprezintă un alt element important al dreptului natural. În concepţia filosofului, acest drept este absolut, iar conservarea şi apărarea lui este esenţială pentru existenţa omului atât în stare naturală, cât şi în stare socială. Este important să precizăm că pentru John Locke proprietatea se întemeiază pe muncă.

Gândirea lui John Locke se deosebeşte în această privinţă de filosofia lui Hobbes, care susţinea că problema centrală în societate este puterea. *Pentru Locke, problema esenţială nu mai este guvernământul, ci instituirea unei civilizaţii bazate pe reguli şi a unui sistem legislativ care să ducă la o bună organizare administrativă şi să limiteze puterea discreţionară a statului.* Este necesar, afirmă Locke, un guvernământ al proprietarilor cărora trebuie să i se lase toată libertatea pentru a realiza prosperitatea lor şi a societăţii în care trăiesc. Filosoful se ridică împotriva autorităţii arbitrare a suveranului, considerând-o ca inacceptabilă. Totul trebuie să fie întemeiat pe reglementări fundamentale, raţionale, liber consimţite, care, la rândul lor, să decurgă dintr-un principiu suveran, respectiv *„toleranţa”*: „În chestiunea libertăţii de conştiinţă, care de câţiva ani a fost aşa de mult discutată printre noi, lucru care a încurcat cel mai rău chestiunea, a înfierbântat disputa şi a mărit animozitatea, a fost, gândesc eu, faptul că ambele părţi şi-au exagerat cu acelaşi zel şi la fel de greşit pretenţiile, una dintre părţi predicând absoluta putere, iar cealaltă cerând o libertate universală în chestiunile de conştiinţă, fără a stabili care sunt lucrurile cu îndreptăţire la libertate şi fără a arăta care sunt graniţele impunerii şi ale supunerii”[12]. Necesitatea existenţei legilor este vitală pentru existenţa societăţii şi pentru supravieţuirea comunităţii: „Dacă nu va fi dirijată de anumite legi, iar membri săi nu vor accepta să respecte o anumită ordine, nici o societate, oricât de liberă ar fi sau oricât de lipsită de importanţă ar fi ocazia pentru care a fost constituită, nu va putea să subziste sau să se menţină unită, ci se va destrăma şi sfărâma în bucăţi”[13].

Spre deosebire de Hobbes, Locke consideră că starea de natură a omului are unele caracteristici care o apropie de societatea civilă şi care face posibilă trecerea. Important de subliniat faptul că, în concepţia filosofului, „statul natural este un stat raţional, natural şi prelegal”. Statul natural este raţional pentru că prin raţiune îşi reglează viaţa în limite suportabile, astfel că aici domină libertatea şi egalitatea. Este natural pentru că oamenii posedă câteva drepturi în conformitate cu raţiunea, ca lege naturală: legalitatea, egalitatea, dreptul la prosperitate şi dreptul patern sunt printre cele mai importante. Statul natural este prelegal pentru că aici domină justiţia privată. Acest drept al justiţiei private înseamnă, în esenţă, reciprocitatea necesară a comportamentelor umane, dar şi validitatea dreptului fiecărui individ la apărarea sa. În esenţă, în concepţia filosofului, statul natural este bazat în mod deosebit pe concepte morale cu valabilitatea universală şi intangibile şi, totodată, este un stat al păcii sociale. John Locke consideră că trecerea la societatea civilă a avut loc în urma unui consens general, pentru că oamenii au dorit un maximum de securitate şi libertate. Trecerea de la Statul natural la Statul civil s-a realizat în baza unui *contract* care se bazează pe principiile consimţământului comun şi al liberei asocieri. Este important de a preciza că, în concepţia lui Locke, obiectul contractului social este garanţia drepturilor naturale, şi nu suprimarea lor în favoarea suveranului, aşa cum a gândit Hobbes. De altfel, singurul drept natural pe care asociaţii îl pun la dispoziţia societăţii civile este acela de a face dreptate, de a pedepsi. Puterea suveranului este în excelenţă una pur juridică şi limitată. Această teorie considerată a fi profundă şi democratică de către majoritatea autorilor se regăseşte şi în doctrina modernă a statului liberal şi a constituţionalismului democratic[14]. Apreciază John Locke că „oamenii fiind liberi de la natură, egali şi independenţi, nimeni nu-i poate scoate din această stare pentru a fi supuşi puterii politice a altuia fără propriul lor consimţământ prin care ei pot conveni cu alţi oameni de a se uni în societate pentru conservarea lor, pentru siguranţa lor mutuală, pentru liniştea vieţii lor, pentru a profita în linişte de ceea ce le aparţine în mod propriu şi pentru a fi mai bine la adăpost de insultele celor care vor să le facă rău”[15] „Puterea judiciară”, concept folosit de Locke, dar care corespunde noţiunii de putere politică, este subdivizată în trei componente: *puterea legislativă*, care are rolul de a determina faptele ce încalcă regulile de convieţuire şi pedepsele corespunzătoare, *puterea executivă*, care are menirea de a executa în concret legile emise de puterea legislativă şi *puterea confederativă*, care exercită puterea statului în raport cu celelalte state.

Subliniem ideea susţinută în mod consecvent de Locke potrivit căreia puterea judiciară, care, în gândirea filosofului, se identifică cu puterea politică, nu poate fi absolută, ci trebuie să aibă limite. Astfel, contractul social care legitimează puterea politică poate fi denunţat dacă cei care deţin o astfel de autoritate nu se achită de obligaţia asumată. Scopul oricărei puteri politice trebuie să fie, în concepţia lui

Locke, conservarea vieţii, a libertăţii şi a bunurilor. Dacă acest scop nu este respectat, guvernul va intra în conflict cu societatea civilă şi se va reveni la starea naturală pe care contractul social voia să o depăşească. Este, de fapt, aplicarea unui principiu juridic valabil pentru orice contract, şi anume: în ipoteza când una dintre părţi nu respectă clauzele asumate, cealaltă parte nu mai este considerată ca fiind legată de prevederile contractului. O altă deosebire faţă de gândirea lui Hobbes este aceea că prin instituirea puterii politice poporul nu renunţă la partea sa de suveranitate. John Locke precizează că dacă puterea politică va confisca în favoarea sa drepturile naturale ale poporului, acesta nu mai este ţinut de contractul încheiat şi va putea recurge chiar la forţă pentru a înlocui pe cei care guvernează. Promotor al ideii de justiție, Locke recunoaşte totuşi dreptul guvernaţilor la constrângere juridică în limitele legii pentru ca membrii societăţii civile să respecte regulile stabilite pentru atingerea binelui comun. În opina noastră, John Locke este printre primii gânditori care legitimează revoluţia, ceea ce, în concepţia filosofului, înseamnă denunţarea contractului social de către popor în cazul în care guvernanţii îşi exercită în mod discreţionar puterea sau confiscă în favoarea lor drepturile naturale sau exercitarea puterii nu are ca scop binele comuni, ci binele guvernanţilor. Pentru a nu se ajunge aici, Locke acordă o importanţă majoră *„persoanei”* care poate să asigure şi să garanteze echilibrul dintre părţi, respectiv între popor, ca deţinător al drepturilor naturale, la libertate, egalitate şi proprietate, iar pe de altă parte, guvernanţi, învestiţi prin contractul social cu exercitarea puterii politice în scopul garantării acestor drepturi: acesta este *judecătorul*. Pentru John Locke limita puterii politice este dată de însăşi drepturile naturale ale oamenilor pentru apărarea cărora ea a fost instituită.

Relaţia omului cu statul şi individualismul democratic contemporan. Liberalismul democratic îşi revendică principiile din concepţia lui Locke cu privire la relaţia individului cu statul. Drepturile naturale sunt pur individuale. Această teză este susţinută şi de constituţionalismul contemporan, care afirmă că titularul drepturilor fundamentale consacrate de constituţie nu poate fi decât omul, nu şi colectivităţile umane. Statul social s-a constituit în scopul apărării acestor drepturi individuale ca drepturi naturale, deoarece în statul natural nu oferea aceste garanţii, iar omul, prin natura sa, este şi o fiinţă socială. Pentru Locke societatea politică identificabilă cu statul social nu este decât produsul unei renunţări parţiale şi provizorii a oamenilor la starea lor naturală în interesul unei justiţii mai bine organizate şi a unei puteri mai eficace. Puterea politică rămâne tot timpul limitată de drepturile naturale. Scopul statului nu poate fi altul decât acela al asigurării libertăţii şi egalităţii individuale, pentru fiecare membru al societăţii, dar şi garantarea legalităţii. Pentru a justifica existenţa şi a aduce pacea socială, statul trebuie să fie just. Este important de a sublinia că, în concepţia lui John Locke, puterea politică nu este legitimată prin ea însăşi, ci numai prin valorile morale pe care le apără şi în raport de care îşi exercită atribuţiile. Astfel spus, nu legea este cea care legitimează puterea, ci scopul moral al acesteia. Problema puterii este o problemă de morală. Scopul întregii construcţii teoretice în domeniul politicii este acela al limitării puterii care să favorizeze şi nu să împiedice libertatea individuală. Locke susţine teoria separaţiei puterilor în stat ca şi garanţie a evitării arbitrariului în exercitarea puterii statale. Aşa se face că „scopul său fundamental este ceea ce numim astăzi îmblânzirea puterii: scopul pentru care oamenii aleg şi autorizează un legislativ este crearea legilor şi stabilirea regulilor ca pietre de hotar şi paveze ale bunurilor tuturor membrilor societăţii pentru a limita puterea şi a modera dominaţia oricărui grup sau membru al societăţii”[16].

Prin gândirea sa social politică, John Locke întemeiază liberalismul din care se va inspira liberalismul modern, care în numele conceptului de limitare a puterii va face distincţii importante între public şi privat, libertatea individuală şi obligaţii publice, sfera de intervenţie a statului şi sfera de acţiune a individului, atribuţiile instituţiilor şi, nu în ultimul rând, stabilirea unui domeniu de reglementare a legii. Problematica analizată de marele filosof este o importantă deschidere teoretică a ceea ce reprezintă dimensiunea complexă a raporturilor dintre societate şi stat, pe de o parte, iar pe de altă parte, individul uman. Remarcăm că în opera sa Locke pune accentul pe om ca titular al drepturilor naturale şi, prin urmare, în relaţia acestuia cu societatea şi statul are un rol dominant, celelalte subiecte ale relaţiei având o poziţie recesivă, chiar subordonată individului uman. Această concepţie, apreciem noi, corespunde *„individualismului democratic”* ce caracterizează societatea contemporană prin limitarea exagerată a intervenţiei statului în gestionarea relaţiilor complexe dintre societate şi individ. Consecinţa este o scădere a coeziunii sociale, fapt remarcat, de altfel, de numeroşi filosofi şi sociologi contemporani. Dat fiind realităţile sociale economice şi politice, omul a devenit o fiinţă pentru el însuşi şi care înţelege libertatea cu referire aproape exclusivă la interesul său privat. Omul există alături de ceilalţi – coexistenţa libertăţilor – şi nu împreună cu ceilalţi. Consecinţa este imposibilitatea de a se regăsi pe sine în mediul social, indiferenţa faţă de activităţile sociale, chiar şi politice, accentuarea

spiritului de revendicare dar care de cele mai multe ori are în vedere un interes personal şi nu social şi nu în ultimul rând contradicţiile majore dintre om, iar pe de altă parte societate şi stat.

Omul contemporan uită că nimeni nu poate fi liber prin el însuşi şi numai împreună cu ceilalţi, iar dreptul natural, care în esenţă implică valori morale absolute şi intangibile, are fiinţă numai prin recunoaşterea socială şi prin izolare într-un individualism exacerbat. O astfel de concepţie este susţinută de Kant. În limbajul moral kantian, principiul universal al dreptului este cel care stipulează ca acţiune dreaptă pe aceea orientată de o maximă după care libertatea liberului arbitru al unui om poate coexista cu libertatea tuturor, conform unei legi universale[17]. Individualismul democratic contemporan transformă omul într-un simplu element al unui mecanism social statistic supus constrângerii abstracte a legii juridice şi chiar morale fără ca individul să se poată afirma pe sine în raport cu forţa politică a statului. Altfel spus, în societatea contemporană omul care există numai ca individ, şi nu ca persoană, „este plin de drepturi, dar lipsit de puteri", pentru că are numai iluzia unei libertăţi, în realitate fiind sub dominaţia mecanismelor legislative, abstracte şi constrângătoare de care dispune puterea statală.

Într-un alt studiu dedicat doctrinei contractului social vom încerca o analiză aprofundată a unor aspecte ale acestei relaţii dintre starea naturală şi starea socială a omului cu referire la gândirea filosofică şi teologică. Aici ne rezumăm a menţiona numai că omul îşi poate găsi adevărata libertate numai dacă depăşeşte starea de individ şi devine persoană spirituală, ceea ce implică existenţa sa în comuniune, adică nu o existenţă alături de alţii, ci *împreună* cu alţii, fără a se renunţa la individualitatea personalităţii sale. Susţinem, astfel, trecerea de la *individualismul democratic* care, alături de *democraţia maselor* ca forme ale constituţionalismului şi liberalismului democratic contemporan, sunt precarităţi ale idealului democratic la ***„personalismul democratic***" ce pune accentul pe ideea de ***comuniune a persoanelor libere,*** comuniune ce nu se identifică cu "statul social" abstract, rigid şi statistic al legilor juridice, economice sau morale, şi al cărui scop este omul ca persoană liberă, spirituală şi socială, şi nu simpla supremaţie a legii.

Individualismul ce caracterizează societatea contemporană şi al cărui filon teoretic îl regăsim şi în opera lui John Locke, a fost remarcat inclusiv în gândirea teologică. Acest individualism este, de fapt, un exclusivism care, în numele libertăţii, raportează omul la el însuşi cu excluderea celuilalt. Părintele Teofil Părăian afirma în acest sens „suntem mai mult pentru noi decât pentru alţii". Preotul profesor doctor Dumitru Stăniloae afirma cu deplin temei: „realitatea mea, constituită din suflet şi trup şi activată, se realizează în actele de relaţie cu ceilalţi oameni. Eu devin real la maximum în Hristos, pentru că toţi sunt reali în el, pentru că suntem reali împreună"[18]. Cred că putem face o distincţie între *existenţa* şi *realitatea* omului. Toţi existăm, dar nu toţi oamenii există în autenticitatea firii lor. Autenticitatea firii înseamnă de fapt realitatea existenţei ce poate fi găsită numai dacă omul îşi depăşeşte statutul de individ şi devine persoană spirituală şi prin aceasta liberă în comuniune cu Dumnezeu şi prin Dumnezeu cu ceilalţi oameni.

Note de subsol:

[1]Immanuel Kant, *Critica raţiunii pure*, Ed. Universul Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2009, p. 74.

[2]*Ibidem*, p .95 – 96.

[3]A se vedea pentru dezvoltări Nicolae Popa, Ion Dogaru, Gheorghe Dănişor, Dan Claudiu Dănişor, *Filosofia Dreptului. Marile curente*, Ed. All Beck, Bucureşti, 2002, p. 161 – 170.

[4]Pentru dezvoltări a se vederea Nicolae Trandafiroiu, *Substanţa şi cauzalitatea în interpretarea empirismului englez*, Ed. All Bucureşti, 1998.

[5]A se vedea Nicolae Bagdasar, *Introducere* la *David Hume. Cercetarea asupra intelectului omenesc*, Societatea română de filozofie, Bucureşti. 1940, p 33.

[6]John Locke, *Eseu asupra intelectului omenesc*, Vol. 1, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1961, p. 18.

[7]*Ibidem*, p. 81.

[8]*Ibidem*, p. 82 – 83.

[9]Nicolae Trandafiroiu, *op. cit*., p.32.

[10]John Locke, *op. cit*., p.69.

[11]*Ibidem*, p. 307

[12]John Locke, *Eseu despre toleranţă*, în Fundamentele gândirii politice moderne, Ed. Polirom Iaşi, 1999, p. 65.

[13]*Ibidem*, p.65.

[14]Pentru dezvoltări a se vedea Nicolae Popa, Ion Dogaru, Gheorghe Dănişor, Dan Claudiu Dănişor, *op. cit*., p. 167.

[15]John Locke, *Eseu asupra guvernământului civil,* în *Fundamentele gândirii politice moderne*, op. cit., p. 89.

[16]*Ibidem*, p. 189.

[17]Pentru dezvoltări a se vedea Immanuel Kant, *Metafizica moravurilor*, Ed. Antet, Bucureşti p. 10-14.

[18]Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2003, vol. 2, p. 263.

Epoca domniilor fanariote. Limite cronologice şi trăsături generale

Conf. univ. dr. Claudiu NEAGOE

Abstract: The juridical statute of Wallachia was determined in the 16th century from its affiliation to the “House of Peace” (dâr al ‘ahad), somewhere between the “House of war” and the “House of Islam”, meaning that Wallachia maintained his political autonomy by not being in state of war with the Ottoman Empire and by not applying the Islam law on its territory. But this autonomy was limited starting from 1716 until 1821 when the ottomans named as rulers of the Romanian country Greeks from Constantinople. The present article illustrates how and why this political process occurred, its causes, the consequences and the reasons it ended in 1821.

Keywords: Christian Occident vs. Muslim Orient, Greek influence, political reforms, Phanariot

Majoritatea istoricilor români din veacurile XIX-XX au acceptat ideea potrivit căreia în istoria românilor a existat o epocă distinctă de cea a Evului Mediu şi implicit de cea a Epocii Moderne, cunoscută, în sens generic, sub denumiri precum *epoca fanariotă* sau *secolul fanariot*, *regimul fanariot* sau *regimul turco-fanariot* şi plasată cronologic, evident în mod convenţional, între anii 1709/1711 şi 1821 pentru Moldova, respectiv între anii 1716 şi 1821 în Ţara Românească. Au fost istorici, puţini la număr însă, care au afirmat chiar existenţa unei perioade istorice *pre* sau *proto fanariote*, ca dovadă domniile lui Gheorghe Duca în Moldova (1665-1666, 1668-1672, 1678-1683) şi în Ţara Românească (1673-1678), domniile lui Dumitraşco Cantacuzino în Moldova (1673, 1674-1675, 1684-1685) sau cele ale lui Constantin Duca în Moldova (1693-1695, 1700-1703). Nu în ultimul rând, ţinem să menţionăm aici şi opinia istoricului Bogdan Murgescu, potrivit căreia n-ar fi existat un regim politic specific fanariot din 1711 şi până în 1822 şi că „de la mijlocul secolului al XVI-lea până în anii 1820 a funcţionat un singur sistem politic, fundamentat pe numirea domnilor Ţării Româneşti şi ai Moldovei dintre supuşii ortodocşi ai Porţii”. Dacă în ceea ce priveşte momentul de început al aşa-numitei „epoci fanariote”, atât în Moldova cât şi în Ţara Românească, discuţiile rămân încă deschise, în privinţa momentului de final lucrurile sunt cât se poate de clare, în opinia noastră: firmanele Porţii Otomane din 1/13 iulie 1822 au pus capăt în mod oficial domniilor fanariote.

***

Una dintre principalele cauze ale instaurării domniilor fanariote în Ţările Române a constituit-o, fără îndoială, criza Imperiului Otoman şi schimbarea raportului de forţe în Sud-Estul Europei. Criza statului otoman, declanşată în urma eşecului de la Viena (1683) şi accentuată în urma înfrângerilor suferite în faţa Austriei, în răstimpul dintre anii 1686 şi 1718, a devenit tot mai evidentă. Armatele imperiale conduse de ducele Carol de Lorena au cucerit Buda (1686), apoi au înfrânt oştile otomane la Mohács (1687). În numai doi ani (1687-1688), habsburgii au intrat şi în stăpânirea Transilvaniei. Prin pacea de la Karlowitz (26 ianuarie 1699), acest principat ieşea de sub suzeranitatea Porţii Otomane şi era inclus, alături de Ungaria, în patrimoniul Casei de Habsburg. În plan intern, criză statului otoman s-a tradus printr-un blocaj la nivelul aparatului administrativ, printr-o opoziţie tot mai accentuată între autoritatea puterii centrale şi autorităţile provinciale, prin generalizarea fenomenului de corupţie şi a venalităţii funcţiilor, printr-o anarhie politică şi militară provocată de răscoalele ienicerilor (1703, 1730) şi chiar de unele revolte ale popoarelor creştine din cuprinsul Imperiului Otoman. Polonia a continuat să se manifeste ca mare putere în plan european, datorită politicii duse de regele Jan III Sobieski (1674-1696). În urma păcii de la Karlowitz, Polonia şi-a recuperat teritoriile pierdute în 1672. Rusia a reuşit, prin eforturile ţarului Petru cel Mare (1696-1725), să se sincronizeze cu Europa. Mai mult, ea a devenit în scurtă vreme o mare putere europeană, extinzându-şi graniţele atât în detrimentul puterii otomane, cât şi al puterilor europene vecine (Suedia şi Polonia). O altă cauză a instaurării regimului fanariot în Ţările Române a constituit-o politica „duplicitară” a domnilor români din a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea. Iată de pildă, în 1664, Grigore I Ghica (1660-1664) lua calea pribegiei, el fiind bănuit de o înţelegere secretă cu habsburgii. În cursul războiului turco-polon desfăşurat

între anii 1672-1676, în vreme ce domnul Ţării Româneşti, Grigore I Ghica (1672-1673), purta negocieri secrete cu Jan III Sobieski, regele Poloniei, domnul Moldovei, Ştefan Petriceicu (1673-1674), trecea, pe neaşteptate, din tabăra turcească în cea polonă, acest fapt determinând Poarta să instaleze la Iaşi un domn grec, pe Dumitraşcu Cantacuzino, legat mai degrabă de cercurile stanbuliote decât de boierimea moldoveană. În dorinţa de a-şi arăta supunerea deplină faţă de Înalta Poartă, acest domn a poruncit distrugerea cetăţilor Suceava, Neamţ şi Hotin, pentru ca acestea să nu mai fie ocupate de poloni. Drept urmare, principala consecinţă a acestei domnii a fost consolidarea dominaţiei otomane prin slăbirea capacităţii de apărare a Moldovei.

După ce-au fugit Ştefan vodă Petriceico în Ţara Leşească, iar boiarii ţărâi dând ştire la Poartă de fuga lui, au trimis sultan Mehmet împăratul turcesc domn Ţărâi Moldovei pe Dumitraşcu vodă Cantacuzino, hireş din grecii cei de cinste ai Ţarigradului, carele destul era cumplit şi vrăjmaş, după cum sunt faptele oamenilor într-această lume, au rele, au bune.

Deci câte răotăţi au fost şi era mai nainte de dânsul şi pre vremea lui pre pământ, toate câte era, el le făcea bune. Numai era foarte fricos, că-i pusese Dumnezeu acea zăbală în gură şi într-însul frica, de era fricos. Şi din zilele lui au slăbit ţara rău, venind la mare cumpănă de perire. Că îndată ce au luat domniia şi s-au aşezat la scaon, având turcii vrajbă cu leşii, că atunce de curând luase turcii Cameniţa de la leşi, deci Dumitraşco vodă fiind fricos, cum s-au zis şi de răotăţile lui necrezând pre nimenea, adus-au pre Hangeri sultan cu tătarii de au ernat în Ţara Moldovei. Carii ca nişte păgâni multe răutăţi au făcut oamenilor, muncindu-i şi pe cărbuni puindu-i şi la cap cetluindu-i şi de femei şi de fete râzându-şi aiavea. [...]. Şi pe-n multe locuri pe mulţi oameni au şi omorât. Încă şi din boiari mazili, pre carii i-au apucat la ţară de cu toamnă pe la casele lor, când au mers tătarii la ernatec, nu i-au mai lăsat să iasă în laturi şi-i munciia în tot chipul, silindu-i să le dea ce le veniia în cuget. Iar primăvara, când s-au rădicat de pre ţară, au luat tot de la cine ce au fost rămas neluat şi nemâncat de dânşii: iape, cai, boi, vaci, oameni de i-au robit; de aciia s-au rădicat şi au eşit din ţară (Axinte Uricariul, *Cronica paraleleă a Ţării Româneşti şi a Moldovei*, ediţie de Gabriel Ştrempel, vol. II, Bucureşti, 1994, p. 136).

În 1683, atunci când Viena era asediată de marele vizir Kara Mustafa Köprülü, domnul Moldovei, Gheorghe Duca (1678-1683), şi cel al Valahiei, Şerban Cantacuzino (1678-1688), au fost bănuiţi de a fi transmis informaţii importante habsburgilor, referitoare la efectivele şi aprovizionarea trupelor otomane. Atitudinea îndoielnică a lui Şerban Cantacuzino, în cursul campaniei otomane din 1683, este dovedită de încercările acestuia de a trage de timp, spunând marelui vizir că „are înştiinţare că Nemţii va să dea cetatea” şi că ar fi păcat să acţioneze pripit, „prelungindu-l să nu strice cetatea şi să nu piarză în zadar oaste”. În acelaşi timp, domnul muntean întreţinea o corespondenţa secretă cu austriecii. Mai mult decât atât, orientarea sa antiotomană a devenit tot mai evidentă în anul 1687.

[...] a pus Şerban Voevod în gândul său ca să se lepede prin mijloace de arme de supt jugul turcesc, şi ca să rămâie Valahia prinţipat slobod, şi a început a strânge pe fiecare an zaherele. A adunat 20 000 de oaste cu leafă, afară de volintirii ce putea în vreme să mai strângă. A gătit 40 de tunuri. După ce a gătit acestea toate, a socotit de faţă să se arate împotrivitor Turcilor, dar mai întâiu să se lege supt protecţia Împăratului, ca să-i fie de ajutor ţerii lui şi familiei lui. Şi aşa, la anul 1687 (în realitate 1688), gătind deputaţi, boieri ai lui, pe cei mai credincioşi, i-a trimis la Imperatorul Leopold cu scrisori şi cu rugăciuni de aşezământuri (Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ediţie de N. Iorga, Bucureşti, 1902, p. 213).

Dacă Mihai Racoviţă al Moldovei (1703-1705, 1707-1709) şi Ştefan Cantacuzino, domnul Ţării Româneşti (1714-1715), au purtat negocieri secrete, primul cu Rusia, cel de-al doilea cu Austria, Dimitrie Cantemir (1710-1711) şi Constantin Brâncoveanu (1688-1714) şi-au manifestat în mod vădit intenţia de a se răscula şi de a se alătura ţarului Petru cel mare al Rusiei, odată ce acesta ar fi pornit războiul împotriva turcilor. Foarte probabil, acţiunea comună împotriva Brăilei a fost hotărâtă în timpul ospăţului dat de principele Cantemir în cinstea ţarului la Iaşi (25 iunie 1711), ospăţ la care au fost prezenţi şi doi boieri munteni, dregători însemnaţi ai lui Brâncoveanu, marele spătar Toma Cantacuzino şi comisul Gheorghe Castriotul. Deşi Brâncoveanu s-a arătat surprins de acţiunile marelui spătar Toma Cantacuzino, de care s-a dezis, de altfel, în cele din urmă legăturile domnitorului muntean cu ţarul Petru au fost dovedite prin scrisorile trimise la Înalta Poartă de Filip Orlik, mare hatman al cazacilor după moartea lui Mezeppa. Trădarea lui Brâncoveanu faţă de turci a fost consemnată până şi în fimanul de mazilire citit la Bucureşti de către divan-effendi, în ziua de 4 aprilie 1714:

Deoarece noi am descoperit că tu, Constantin Brâncoveanu eşti nedemn şi necredincios, că ai adus

ruşi la Brăila şi că le-ai dat provizii, că ai pus în ţară biruri noi şi că prin acestea ai sărăcit-o (şi) că nici nu te-ai mulţumit cu reşedinţa pe care noi ţi-o hotărâsem, ci că ţi-ai făcut după voinţa ta o altă ‹reşedinţă› în care şedeai mai adesea, de aceea pentru aceste lipsuri şi multe altele, te scoatem din domnie şi îţi poruncim să vii aici la noi cu întreaga ta casă şi familie; în acest scop ţi-am trimis pe capugiul nostru (Bartolomeo Ferrati, *Scurtă relaţie asupra groaznicei nenorociri întâmplate domnului Ţării Româneşti, Constantin Basarab Brâncoveanu la 4 aprilie 1714 la Bucureşti*, în *Călători străini despre Ţările Române*, vol. VIII, Bucureşti, 1983, pp. 400-401).

Instaurarea domniilor fanariote s-a datorat, în bună măsură, şi influenţei greceşti tot mai accentuate în cursul veacului al XVII-lea. Potrivit lui Constantin V. Obedeanu, în jurul anului 1660, grecii din cartierul Fanar (*Fener*) de la Constantinopol şi-au manifestat, pentru prima oară, dorinţa de a obţine scaunul de la Bucureşti. Însă marele vizir Mehmed Köprülü (1656-1661) a lăsat alegerea noului domn în seama postelnicului Constantin Cantacuzino, faţă de care nutrea o deosebită stimă şi consideraţie. Datorită acestuia, Poarta Otomană a numit ca domn pe Grigore I Ghica (1660-1664). Ulterior, experienţele neplăcute din timpul războiului austro-turc (1661-1664) şi mai cu seamă cele din timpul războiului polono-otoman (1672-1674), au determinat Poarta Otomană să impună pe tronurile domneşti de la Iaşi şi Bucureşti, domni străini, greci, legaţi mai de grabă de cercurile stanbuliote decât de boierimea pământeană: Dumitraşco Cantacuzino în Moldova (nov. 1673 – ian. 1674) şi Gheorghe Duca în Ţara Românească (6/16 dec. 1674 – 28 nov./8 dec. 1678).

Poarta otomană, văzând că domnul Moldovei ‹Ştefan Petriceicu› a trecut la duşmani chiar în focul luptei şi că începutul înfrângerii s-a tras de la moldovenii şi muntenii trădători, socoate că este mai chibzuit ca pe viitor să nu mai numească niciodată domn pe un moldovean, ci pe un grec, care să-şi aibă casa şi neamurile la Ţarigrad şi pe lângă acestea să fie un om paşnic şi neştiutor în ale războiului (Dimitrie Cantemir, *Viaţa lui Constantin Cantemir*, traducere de Radu Albala, Bucureşti, 1960, p. 21).

[...] Acest ‹Gheorghe› Duca a fost de neam prost, dar mulţumită imensei sale averi, ajunse la strălucita situaţie de a ocupa tronul Valahiei, care nu a mai fost ocupat de persoane de neam atât de mic. Era albanez creştin, născut în satul Policiani. A fost un tânăr de toată frumuseţea, inteligent şi iscusit, şi fusese trimes de părinţii săi în Valahia pentru a învăţa o meserie. Ajunse în Bucureşti, unde se băgă băiat de prăvălie la un negustor de postavuri. Se povesteşte că într-o noapte, izbucnind focul la o casă vecină de Curte, principele ‹?› care era treaz începu să dea alarma, şi intrând în odaia pajilor care lipseau, fiind duşi în oraş la petreceri, Domnitorul, furios a ordonat pedepsirea şi alungarea lor de la Curte, iar în locul lor să fie numiţi tineri de orice condiţie, dar chipeşi la vedere. Între aceştia a fost ales şi Duca, care se împotrivi la început, părându-i-se mai profitabilă meseria sa. Norocul se ţinu însă de dânsul până ajunse pe tronul ţării. Aduse atunci în ţară câteva rude, cărora le încredinţă diferite posturi înalte, iar altor rude trimise daruri între care şi costume naţionale, după portul jupâneselor valahe [...]. Cum guverna ţara e uşor de înţeles. Tremurau de mânie boierii, văzându-se substituiţi de străini, cari ocupau primele demnităţi la Curte, pe când ei fură impuşi la biruri grele. [...] (Anton-Maria del Chiaro Fiorentino, *Revoluţiile Valahiei*, traducere de S. Cris-Cristian, Iaşi, 1929, pp. 84-85).

‹Sultanul› numeşte în principatele amintite drept domn un guvernator, de cele mai multe ori un străin, un grec sărac bătut de vânturi, care atârnă de bunul său plac, ‹având› o autoritate de tiran şi nefiind de fapt decât un simplu vechil. Şi acesta ‹care este› sau fiul altui ‹domn› mort sau al vreunuia mazilit mai înainte, ajunge să cârmuiască ‹ţara› datorită unor făgăduieli şi daruri masive cu care cumpără protecţia celor puternici şi a favoriţilor seraiului; în întrecerea sa cu atâţia competitori, el se foloseşte de autoritatea sa despotică, îşi jupoaie supuşii pentru a-şi ţine făgăduielile şi a da plocoane sultanului; le ia averile pentru a-şi păstra ‹domnia› prin noi daruri, îi asupreşte pentru a-şi agonisi bani care să-i ajungă, atât pentru a se întreţine cu fast după ce va fi mazilit, cât şi pentru a-şi recâştiga scaunul pierdut, numeşte dregători după bunul său plac şi neavând încredere în pământeni, care nu-l iubesc [...] ridică ‹în dregătorii› străini, greci şi oameni săraci [...] (Nicolo de Porta, *Discurs asupra felului de cârmuire pe care îl folosesc turcii pentru a păstra Moldova şi Ţara Românească şi chipul cum s-ar putea cuceri şi păstra aceste principate de către armatele imperiale, 1697*, în *Călători străini*, vol. VIII, p. 142).

***

Potrivit relatărilor doctorului Marc-Phillip Zallony (1760-1826?), grec de naţionalitate, originar din insula Tinos din Arhipelag, fanarioţii erau greci de rit ortodox care locuiau la Stanbul în mahalaua Fanarului, situată pe malul mării, faţă cu arsenalul, vechea reşedinţă a ambasadorilor europeni, mutaţi în secolul al XVI-lea în mahalaua Pera. Istoricul Bogdan Murgescu a relevat faptul că în Imperiul Otoman „necredincioşii" aveau fie

statutul de ***zimmi*** (supuşi nemusulmani ai statului otoman), fie statutul de ***harbi*** (supuşii unui stat independent nemusulman). Prin deumirea de ***Rum*** se înţelegea creştin ortodox – grec, sârb, bulgar, român. După cum bine se ştie, potrivit legii islamice, musulmanii nu aveau voie să înveţe vreo limbă străină, drept pentru care turcii s-au servit multă vreme, pentru traducerea documentelor oficiale în limbi străine, de evrei sau renegaţi creştini. De la jumătatea veacului al XVII-lea însă, această sarcină a fost trecută în seama unor supuşi otomani, traducători greci numiţi „gramaticos”. Primul dintre aceştia a fost un anume Panaiotachi (Panaghiotis Nikousios), aflat în slujba marelui vizir Ahmed Köprülü Paşa (1661-1676), pe care l-a însoţit în expediţia împotriva Candiei (1669). Marele vizir, fiind convins că nu poate avea încredere în traducerile făcute de ambasadorii creştini, i-a acordat lui Panaiotachi locuinţă la palat şi l-a ridicat la înalta demnitate de „dragoman” (*tercüman*, *tergiman*, *terziman*), adică interpret, tălmaci sau traducător. Ulterior, succesorii lui Panaiotachi în această funcţie, începând cu Alexandru Mavrocordat (1673-1699) şi continuând cu Nicolae Mavrocordat (1699-1709), au primit şi alte privilegii: dreptul de a purta barbă şi haine lungi ca demnitarii turcii, afară de turban, înlocuit cu o căciulă căptuşită cu samur, precum şi dreptul de a umbla călare prin Constantinopol. Pe lângă leafa lunară pe care o primeau, dragomanii mai beneficiau şi de alte privilegii financiare.

Fanarul. Are un far mare, în afara cetăţii, aşezat pe un turn înalt. Acesta arde în fiecare noapte. Corăbiile din Marea Neagră uitându-se la acesta intră din Bosfor ‹la Istanbul›. Oraşul şi majoritatea târgurilor pe care le-am descris fiind în partea Rumeliei, constituie câte o mahala a Istanbulului. De la Yedikule şi până în acest loc este o cale de două conace. Între aceste târguri sau mahalale nu sunt terenuri virane, fiind unite şi legate între ele. Aici s-au completat şi s-au încheiat cartierele Rumeliei (Evliya Çelebi, *Seyahâtnâme (Cartea călătoriilor)*, în Mihail Guboglu, *Crestomaţie turcă. Izvoare narative privind istoria Europei orientale şi centrale (1263-1683)*, Bucureşti, 1978, p. 831).

Phanar – sau mai popular Fener – este poarta cara duce spre cel mai de jos port al Constantinopolului. Partea aceasta este însemnată astăzi pentru că aici au locuinţele cei mai nobili şi mai bogaţi greci ai cetăţii (Dimitrie Cantemir, *Legende şi istorioare orientale*, Iaşi, 2013, p. 29).

Începând cu 1709, foştilor dragomani li s-a acordat fie tronul Ţării Româneşti, fie tronul Moldovei. La rândul lor, noii domni acordau grecilor din anturajul lor dregătoriile importante ale ţării, respectiv funcţiile de *mare postelnic*, *mare spătar* sau *mare agă*. Alte patru funcţii erau rezervate turcilor, precum cea de *divan-effendi*, *beşli-aga*, *mehter-başi* şi *bayractar*. Majoritatea dregătoriilor erau lasate totuşi boierilor pământeni, faţă de care domnii fanarioţi căutau să se apropie în vreun fel, mai cu seamă prin legaturi matrimoniale. Până la urmă, domnul dispunea după placul său de toate funcţiile, dar era şi răspunzător în faţa Porţii de actele demnitarilor săi.

Imediat ce Divanul a numit pe un dragoman al porţii ca Domn al Moldovei sau al Valachiei, el ia titlul de Alteţă şi se înconjoară de Moldoveni sau de Munteni, cari, prin averea şi poziţia lor au mai mare influenţă printre boieri şi popor şi prin urmare sunt în stare de a-i crea un partid în ţara pe care urmează să o guverneze. El începe apoi a promite unora funcţii înalte şi onoruri, altora mâna fetelor lui, fapt care aduce cu sine conferirea marilor demnităţi (Marcu Filip Zallony, *Despre fanarioţi*, Bucureşti, 1897, pp. 40-41).

Între 1709/1711 şi 1822 au existat 11 familii de fanarioţi, din care: opt familii greceşti ori grecizate (Mavrocordat, Ghica, Ipsilanti, Şuţu, Mavrogheni, Moruzi, Hangerli, Caragea), două familii româneşti grecizate (Racoviţă şi Callimachi) şi una greacă românizată (Rosetti). Potrivit istoricului Dan Berindei, dintre domniile care s-au succedat de-a lungul veacului al XVIII-lea şi la începutul secolului al XIX-lea, 54 au aparţinut unor domni provenind din familii greco-fanariote, iar 16 au aparţinut unor domni provenind din familii româneşti grecizate. Între anii 1711 şi 1769 au predominat familiile Mavrocordat, Ghica, Racoviţă şi Callimachi, iar între anii 1774 şi 1821 familiile Ipsilanti, Şuţu, Mavrogheni, Moruzi, Hangerli şi Caragea.

Sunt patru familii dintre care sunt ridicaţi, cel mai adesea, domnii; [...] acestea sunt Mavrocordaţii, Ghiculeştii, Racoviţeştii şi familia Callimachi şi din aceste familii sunt vreo nouă sau zece membri care aspiră la domnie (Giovanni Bartolomeo Frontali, *Relaţie târzie, 1764*, în *Călători străini*, vol. IX, p. 355).

[...] sultanul numeşte şi mazileşte după voia sa pe cei doi voievozi care nu mai sunt azi decât un fel de paşale, însă creştini. Ei sunt aleşi de obicei din patru familii greceşti care scot aceste domnii la mezat şi nu au altă grijă decât să şi le smulgă unii altora. Cea mai veche dintre aceste familii este familia Ghica, dar care nu e cunoscută decât de vreo sută de ani încoace. A

*doua este familia Mavrocordat, a treia familie Racoviţă. Aceste două din urmă sunt şi mai recente. A patra este nouă de tot <Callimachi>(*Charles–Claude de Peyssonnel, *Comerţul Mării Negre*, *‹1787›* în *Călători străini*, vol. IX, p. 407).

Sub numele de fanarioţi, după cartierul constantinopolitan al Fanarului, era desemnată elita familiilor greceşti care, dintr-un interes comun şi naţional, se stabiliseră în capitala Imperiului şi au avut şansa să fie ridicate la demnitatea domnească în Principate. Într-o vreme când ignoranţa şi barbaria turcilor ajunseseră la culme, fanarioţii, ca agenţi, ca dragomani sau hospodari, îndeplineau funcţia cea mai delicată şi cea mai primejdioasă ce a existat vreodată, deoarece graţie inteligenţei lor ei ţineau în mână firele politicii unei puteri care nu putea decât pierde la fiecare conflict cu statele europene. [...]. Deşi călcau neîncetat pe un Vulcan, fanarioţii au purtat vreme de două secole greutatea politicii otomane şi şi-au legat numele de splendoarea care s-a revărsat asupra Porţii. [...] Ca hospodari, fanarioţii scoteau din Principate un venit reprezentând cam un sfert din bugetul actual şi după ce făceau faţă cheltuielilor cerute de serviciile publice, din excedentul modic rămas făceau danii insemnate şi înzestrau Principatele cu aşezăminte de utilitate incontestabilă. Apeducte, fântâni, spitale, şcoli, coduri de legi vor râmâne monumente cu atât mai glorioase pentru ei cu cât le-au realizat din fonduri care le reveneau de drept. Siliţi să hrănească lăcomia de nepotolit a turcilor, nu e de mirare ca – într-o poziţie unde ziua de mâine nu era sigură – să fi căutat să profite mai mult sau mai puţin de latitudinea ce le era dată prin absenţa oricărei stavile formal statornicite (*Memoriile principelui Nicolae Şuţu, mare logofăt al Moldovei, 1798-1871*, ediţie de Georgeta Penelea Filitti, Bucureşti, 1997, p. 65).

La jumătatea veacului al XVIII-lea, familiile fanariote locuiau la Curu-Ceþmè, un sat aflat pe malul Bosforului, în imediata apropiere a capitalei otomane. Într-un alt sat numit Terapia şi aflat pe malul european al Bosforului, într-o vale răcoroasă, la 6 km de Constantinopol, îşi petreceau vara familiile Calimachi, Suţu, Moruzi, Ipsilanti şi Mavrogheni, precum şi ambasadorii Franţei, Suediei şi Neapolelui. Ca şi în secolele anterioare, şi în cel fanariot, nu a existat o regulă clară privind numirea domnilor dintre români sau greci. Ideologic, otomanii au avut tendinţa de a asimila Ţările Române teritoriilor otomane. Potrivit tradiţiei juridice hanefite, regiunile *'ahd* urmau să fie încluse în *dar al-Islam* (Casa Islamului), chiar dacă ele aveau un statut special. La 1740, un dregător anonim turc arăta faptul că domnii Moldovei şi Ţării Româneşti aveau statutul unor „guvernatori" (*bey*), ei fiind „un fel de paşale" ai Înaltei Porţi. O menţiune similară referitoare la statutul principilor fanarioţi o vom găsi mai târziu, la 1787, atunci când Charles-Claude de Peyssonnel avea să afirme următoarele: „aceşti voievozi nu au decât rangul unor paşale cu două tuiuri, dar se bucură totuşi de unele drepturi onorifice pe care nu le au nici paşalele cu trei tuiuri sau vizirii". Pe plan extern dreptul celor două principate de a întreţine legături diplomatice cu statele vecine a fost desfiinţat. Totodată, rolul reprezentanţilor (*capuchehaielor*) la Poartă s-a permanentizat. Bineînţeles, aceştia au ajuns să fie recrutaţi tot din rândul familiilor fanariote. Mai mult decât atât, începând cu anul 1740 aceşti reprezentanţi ai domnilor fanarioţi la Poartă au fost direct subordonaţi marelui dragoman, cel care avea să mijlocească de acum înainte pe lângă sultan, în vederea păstrării sau schimbării domnilor. În vreme ce capuchehaia Ţării Româneşti îşi avea sediul în cartierul Thataminare (*Vlah-sarai*), capuchehaia Moldovei locuia în cartierul Duraman (*Bogdan-sarai*).

O primă reglementare cu privire la numirea domnilor are loc prin „Cartea de legământ" (*Kanun-nâme*) din 28 martie 1793. Astfel, tronurile celor două ţări urmau să fie date „acelora ce sunt încercaţi şi de încredere, dintre cei folosiţi în slujba de tergiman la Divanul împărătesc şi care sunt devotaţi şi cinstiţi. [...]. Să nu se încredinţeze domnia celor ce nu au fost în slujba de tergiman la Divanul împărătesc". În jurul anului 1819, asistăm la o adevărată „monopolizare" a domniilor celor două principate, dar şi a înaltelor dregătorii de dragoman şi capudan, de către un adevărat „cartel" fanariot, format din cele două ramuri ale familiei Şuţu, la care se mai adăugau familiile Callimachi şi Moruzi. Astfel, între 5/14 ianuarie 1819 şi 19 ianuarie 1821, a fost aplicat aşa-numitul *Regulament privind eligibilitatea la Principatele Moldovei şi Ţării Româneşti şi la posturile de dragoman al Porţii şi al Amiralităţii*. Înainte de toate, Poarta Otomană recunoştea, în cuprinsul acestui Regulament, că domnii celor două principate româneşti fuseseră aleşi la început dintre pământeni „prin voinţa deplină şi întreagă" a ţărilor lor. Înlocuirea domnilor indigeni cu domni fanarioţi s-a justificat „printr-o stare de lucruri neplăcută" şi datorită unor „procedee blamabile" din partea unor domni pământeni. Conduita fanarioţilor trimişi să guverneze Ţările Române a fost „înţeleaptă şi regulată". Însă, în ultima perioadă, în jurul celor două scaune s-au înregistrat intrigi şi uneltiri în urma cărora la dragomanat şi la domniile celor două ţări româneşti au ajuns oameni îndoielnici şi nedestoinici. Iată de ce Sublima Poartă a simţit nevoia de a schimba sistemul de numire a domnilor. Prin urmare, ea a hotărât ca

aceste înalte posturi să fie ocupate de persoane integre, încercate şi nesuspecte de intrigi din familiile lui Scarlat Callimachi, Alexandru Suţu, Mihail Suţu şi Alexandru Moruzi. Ordinea şi succesiunea era stabilită astfel: „Când domnii actuali vor ajunge să fie depuşi, cei doi domni rămaşi în urmă, îi vor înlocui alternându-se şi permutându-se, adică principatul Ţării Româneşti va fi conferit domnului destituit din Moldova, iar principatul Moldovei domnului destituit din Ţara Românească”. Dacă un domn aflat în exerciţiul funcţiunii se făcea vinovat de necredinţă sau fugea în străinătate, familia sa urma să fie ştearsă din catastifele Porţii, iar membrii ei erau excluşi pentru totdeauna din orice serviciu. Posturile de dragoman al Divanului imperial şi de dragoman al Amiralităţii (*capudan*) erau rezervate celor patru familii menţionate. Regulamentul mai admitea ca un domn aflat în funcţie să aibă posibilitatea de a renunţa în favoarea fiului său, însă numai dacă acesta era dragoman al Divanului imperial. Alţi doi candidaţi la aceste posturi, respectiv Alexandru Hangerli şi Iacovache Arghiropol, au fost excluşi prin regulamentul mai sus menţionat. Totuşi, acestora li se asigura o „pensie” viageră, primul urmând să primească suma de 60 000 de piaştri pe an, iar al doilea suma de 40 000 de piaştri pe an. Suma totală de 100 000 de piaştri era plătită de cei doi domni aflaţi în funcţiune, după cum urmează: 2/3 domnul Ţării Româneşti şi 1/3 domnul Moldovei.

***

La scurtă vreme după moartea lui Alexandru Suţu (18/19 ianuarie 1821 pe stil vechi, respectiv 30/31 ianuarie pe stil nou), ultimul principe fanariot care a domnit efectiv în Ţara Românească, în Ţara Românească avea să izbucnească „rebelia” slugerului Tudor Vladimirescu. Pentru restabilirea situaţiei, Poarta a numit ca domn al Ţării Româneşti, la 14 februarie 1821, pe Scarlat Callimachi, fostul domn al Moldovei. Din nefericire, extinderea răscoalei lui Tudor Vladimirescu şi mişcarea eteristă care a cuprins ambele principate l-au împiedicat pe noul domn să ocupe efectiv tronul. Ulterior, în toamna anului 1821, bănuit de turci că ar fi întreţinut legături cu eteriştii din Principate, Scarlat Callimachi a fost exilat, împreună cu toată familia, mai întâi la Brusa, iar mai apoi la Bolü, în Anatolia. Aici avea să moară în urma unui atac de apoplexie (14/26 octombrie 1821), la aflarea veştii decapitării fratelui său, Ioan Callimachi, fost mare dragoman al Porţii (1819-1821) şi a întemniţării tatălui său, bătrânul Alexandru Callimachi. Prin firmanul împărătesc din 21 mai 1821, Poarta l-a reconfirmat pe postelnicul Constantin Negri în funcţia de caimacam în Ţara Românească, pentru ca la 29 ianuarie 1822 Ştefan Vogoride să fie numit caimacam în Moldova. Cei doi caimacami sau locţiitori domneşti se aflau sub autoritatea directă a comandantului militar (*seraskerului*) al Înaltei Porţii, beylerbeyul de Silistra. În consiliul ţinut la 24 iun./6 iul. 1822, membrii Înaltului Divan imperial au dezbătut şi au hotărât ca domnii celor două ţări să fie numiţi dintre boierii pământeni, ei dând astfel curs dorinţelor exprimate în mod repetat şi de mai multă vreme de către boierii munteni şi moldoveni, printr-o serie de „memorii” (*arz*-uri), precum cele din 31 martie şi 20 septembrie 1821 şi 8 martie 1822. Totuşi, excluderea fanarioţilor şi restabilirea domnilor pământeni presupunea şi o schimbare a modului în care urmau să fie administrate Principatele, iar în această privinţă Poarta avea nevoie şi de acceptul Rusiei, chiar dacă această consultare era pur formală. La 26 iun./8 iulie 1822, în Divanul imperial s-a pus din nou în discuţie problema numirii domnilor din rândul grecilor fanarioţi. Chiar s-au vehiculat numele unor potenţiali candidaţi: Alexandru Callimachi, fiul fostului domnitor Scarlat Callimachi, Iacovachi Arghiropol, fiul fostului mare ban Gheorghe Arghiropol şi ginerele lui Ioan Gh. Caragea şi Nicolae Suţu, fiul fostului domnitor Alexandru Suţu. De mai multă vreme însă, guvernul otoman începuse să manifeste o oarecare neîncredere faţă de fanarioţi, iar evenimentele petrecute în anii 1821-1822 i-au transformat pe aceştia în persoane indezirabile. Aşa se explică de ce Poarta Otomană a acordat, în cele din urmă, prin firmanele emise la 1/13 iulie 1822, tronul Ţării Româneşti fostului mare ban Grigore Ghica, iar tronul Moldovei fostului mare logofăt Ioan Sandu Sturdza. În nota oficială remisă de guvernul otoman, la 4/16 iulie 1822, ambasadorului britanic la Poartă, lordul Strangford, era anunţată destituirea domnilor fanarioţi şi numirea noilor domni dintre pământeni: „având în vedere că prin perseverenţa naţiunii greceşti, cum ştie toată lumea, într-o răscoală deschisă, şi în perversitatea lor, indivizii din această naţiune, chiar cei care nu au luat parte la răscoală, nu sunt de fel potriviţi şi nu merită în niciun chip, conform cu principiile de guvernare, de a mai ocupa posturi, Sublima Poartă a ales şi numit dintre boierii originari din Moldova şi din Ţara Românească, aşa cum se proceda în vechime, anume pe Ioan Sturdza logofătul, boier originar din Moldova, ca domn al Moldovei, şi pe Grigore Ghica, banul, originar din Ţara Românească, ca domn al Ţării Româneşti”.

Războiul sau războaiele de treizeci de ani?

Cercetator stiintific III dr. Oana Andreia SÂMBRIAN

Abstract: Beginning with the redefinition of the 'Thirty Year's War' concept and the presentation of old and new theories, we have started by identifying the main types of conflicts - catholics versus protestants, France versus the Catholic countries and the alliance against the House of Habsburg – which have played a most important role in the understanding of the alliance system that were created during that period. We have particularly emphasised the context which Spain was experiencing between 1618 and 1648, such as its foreign policy and its position regarding the ongoing European religious conflict. Pedro de Ribadeneyra, Diego de Saavedra Fajardo, José Pellicer y Tovar, Juan Adam de la Parra are all essential authors to understand the religious war phenomenon in Spain; and also how its people felt the effects of the European instability lurking on the old continent at the time.

Keywords: Thirty Years' War, France, Spain, the House of Habsburg

În istorie, la fel ca în fizică, nimic nu se pierde, totul se transformă, motiv pentru care epocile și evenimentele istorice trebuie concepute ca un tot unitar, fiecare deținând un *terminus ante quem*. Altfel spus, evenimentele istorice nu apar pur și simplu, ci sunt determinate de o serie de cauze, iar ceea ce uneori pare un element izolat, reprezintă un eveniment ale cărui surse nu au fost încă identificate. Din dorința de a menține cursul firesc și cronologic al oricărui demers istoric, vom începe prin a ne întreba care ar putea fi *ante quem*-ul acestui război. Pentru a găsi un răspuns trebuie să ne întoarcem în timp, în secolul al XVI-lea, unde ca urmare a exploziei religioase survenite în timpul Renașterii, se creaseră trei biserici creștine. Pe de o parte, Biserica romano-catolică, reformată prin Conciliul de la Trento, care avea ca scop fie consolidarea pozițiilor sale tradiționale (Pensinsula Italică, Pensinsula Iberică, sudul Germaniei), fie recucerirea teritoriilor pe care la momentul respectiv se vedea obligată să le împartă cu bisericile reformate (Polonia, Franța, Austria, Boemia)[1]. Biserica luterană își consolida pozițiile în nordul și centrul Germaniei, în vreme ce calvinismul, ce cuprinsese treptat Geneva, Provinciile Unite și Rhinul, își urma cursul progresiv în urma sinodului de la Dordrecht. Iată cum prezenta una dintre cronicile de secol XVII evenimentele religioase care au dus la scindarea lumii catolice:

Después que Martin Luthero abrió en Alemania el camino al nuevo cisma en la fe, Juan Calvino natural de Noyon, ciudad de la Picardía, desviándose de la fe tenida y observada de nuestros mayores por tantos siglos, propuso en los libros que imprimió y en los sermones que predicó en muchos lugares de Francia, ciento y veinte y ocho axiomas, discordantes de la fe católica romana (...) pero como suele acontecer a veces en las cosas del mundo, que lo que comienza de burlas acaba de veras, cundieron tanto estas opiniones sembradas en la Iglesia de Dios, que fueron ansiosamente abrazadas de gran número de personas de todas calidades. De modo que Calvino, tenido al principio de hombre de poca sustancia, de ingenio sedicioso e inquieto, en breve fue venerado y creído de muchos[2].

(trad.) După ce Martin Luther a deschis în Germania calea către schismă, Jean Calvin, de felul său din Noyon, un oraș din Picardia, abătându-se de la drumul păstrat de strămoșii săi timp de multe secole, a propus în cărțile pe care le-a publicat și în predicile pe care le-a susținut în multe locuri din Franța, 128 de axiome diferite de confesiunea romano-catolică (...) dar așa cum se întâmplă de multe ori în lumea asta, ceea ce a început ca o glumă a sfârșit prin a fi luat în serios, aceste idei semănate în grădina Domnului prinzând asemenea rădăcini încât au fost imediat preluate de un număr mare de persoane de diverse categorii. Iar Calvin, care la început fusese considerat un om neînsemnat, răzvrătit și neliniștit, a devenit în scurt timp o persoană venerată, crezută de mulți.

Lumea europeană occidentală se scindează, deci, în catolici și protestanți, opinie întărită de Céspedes y Meneses care afirma că polarizarea religioasă "a frânt Europa în multe opinii"[3]. Catolicii îl aveau ca principal reprezentant pe împăratul Imperiului Habsburgic, dușman declarat al Franței, motiv pentru care aceasta din urmă, în ciuda catolicismului evident, a recurs la o măsură extrem de condamnată de către istoriografia țării vecine, Spania[4], aliindu-se cu Germania protestantă. Considerată fiica cea mare a Bisericii Catolice, Franța era divizată între dezideratele laice și cele religioase. Pentru a-și contracara poziția, explicabilă nu din perspectivă religioasă, ci politică, Franța a încercat să își spele imaginea prin persecuții repetate împotriva protestanților francezi, recurgând

la măsuri militare contra acestora odată cu anul 1619 (vezi evenimentele de la Béarn, unde armata lui Ludovic al XIII-lea a reinstaurat drepturile catolicilor, ca răspuns la prima revoltă a hughenoţilor).

În ciuda legăturilor matrimoniale dintre Franţa şi Spania (Ludovic al XIII-lea se căsătorise cu Ana de Austria, iar Filip al IV-lea cu Izabela de Bourbon), pacea dintre cele două eterne rivale a fost extrem de fragilă, atacurile nelimitându-se doar la sfera militară, ajungând şi în sfera literaturii. Principala problemă pentru Franţa era aceea că se simţea incomodată de faptul că se afla înconjurată din toate părţile de graniţele Casei de Austria sau ale aliaţilor săi: la nord-est, Ţările de Jos, guvernate de arhiducii Alberto şi Isabel Clara Eugenia. Ţările de Jos se învecinau la sud cu Luxemburgul, care la rândul său era lipit de Lorena, ambele aflându-se sub dominaţie spaniolă[5]. Primul succes important al diplomaţiei franceze l-a reprezentat atragerea de partea sa a ducatului de Savoia, iniţial aliat al Casei de Austria. Poziţia sa era strategică, întrucât controla trecătorile către Alpi, care făceau legătura între domeniile spaniole din Italia şi Franche-Comté. Atragerea Savoiei de partea Franţei a complicat mult drumul spaniolilor între Milano şi Bruxelles, deschizând Franţei posibilitatea de a interveni în Italia. Odată câştigată curtea de la Torino, Franţa a început să sprijine pe toţi duşmanii casei de Habsburg, de la olandezi, până la principii protestanţi germanici sau scandinavi[6]. Conform spuselor lui Pellicer y Tovar, aliaţii Franţei erau:

(...) *el Turco, antiguo y común enemigo de la casa de Austria. Los Olandeses rebeldes a la corona de España... Los transilvanos infestadores de la Hungría y Bohemia... Todos estos son los amigos, confederados y parciales de Francia, eternos y jurados enemigos de la Monarquía de España*[7].

(trad.) Turcul, vechi duşman comun al casei de Austria. Olandezii rebeli faţă de coroana spaniolă... transilvănenii care înveninau Ungaria şi Boemia... toţi aceştia sunt prietenii, confederaţi şi parţiali ai Franţei, duşmani declaraţi pe viaţă ai monarhiei spaniole.

Fragmentul de mai sus susţine ideea anterior exprimată conform căreia confruntările franco-spaniole s-au dus nu numai pe câmpul de bătălie, dar şi în cel litearar, în centrul preocupărilor acestuia din urmă situându-se alianţa franco-protestantă. În lucrarea cu un titlu extrem de sugestiv *Conspiración herético-cristianísima* / *Conspiraţia eretico-creştină* (1634), Juan Adam de la Parra critica dur Franţa pentru alianţa cu protestanţii, afirmând că:

Aunque muy nobles naciones de Europa hacen estruendosamente los mayores preparativos de guerra por tierra y mar, y cristianísimos ejércitos amenazando a los cristianos parecen presagiar funestas calamidades para los mortales, nada sin embargo ha anonadado los ánimos de los católicos y ha perturbado a la Iglesia Romana tanto el temor de que tantos males y el furor de las guerras les amenazasen de parte de un rey y un reino cristianísimos[8].

(trad.) În ciuda faptului că multe dintre marile naţiuni ale Europei se pregătesc zgomotos de război pe uscat şi pe mare, în timp ce armatele creştine ce îi ameninţă pe creştini prevestesc calamităţi funeste pentru muritori, nimic nu a mâhnit mai tare sufletele creştinilor, nici nu a perturbat mai rău Biserică Romană ca faptul că ameninţarea războiului venea din partea unui rege şi a unui regat creştin.

O idee similară este exprimată şi de Pedro de Ribadeneyra, pentru care problema ereziei era fundamentală în Europa vremurilor sale, ereticii fiind duşmani făţişi ai Bisericii Catolice[9], motiv pentru care aceştia din urmă nu puteau face casă bună cu catolicii[10]. În opinia sa, mulţi monarhi duceau în eroare Biserica catolică prin includerea supunerii faţă de biserică în jurământul de încoronare, ignorând ulterior acest aspect:

El Rey de Francia en el juramento que llaman del reino, entre las otras cosas que jura, la primera es que la Iglesia de Dios, con su favor se conservará perpetuamente en verdadera paz (...) Hasta Isabel que ahora reina en Inglaterra hizo este juramento el día de su coronación para ser admitida por reina y engañar más fácilmente a los católicos y destruir nuestra santa religión. Lo mismo hacen el rey de Polonia, de Bohemia, de Hungría (...)[11]

(trad.) Regele Franţei, în jurământul faţă de regat, promite, printre altele, că în primul rând va păstra pacea în Biserica lui Dumnezeu, (...) până şi Elisabeta, care acum este regina Angliei, şi-a luat acest angajament în ziua încoronării pentru a fi recunoscută regină şi pentru a-i înşela mai uşor pe catolici şi a ne distruge religia sfântă. Acelaşi lucru îl fac regii Poloniei, ai Boemiei, ai Ungariei (...)

În *Locuras de Europa*, manuscris redactat în secolul al XVII-lea, dar care nu vede lumina tiparului până în 1748, Saavedra Fajardo oferea o imagine "apocaliptică" a războiului de treizeci de ani, pe care o vom înfăţişa în continuare, nu înainte însă de a da câteva informaţii suplimentare despre Diego de Saavedra Fajardo, una dintre figurile spaniole marcante ale războiului de treizeci de ani. Născut în 1584 la Murcia, în timpul domniei lui Filip al II-lea, Diego de Saavedra îşi începe specializarea în drept la Universitatea din Salamanca în anul 1600. Acţiunile întreprinse ulterior ne vor

demonstra însă că adevărata sa vocație nu era aceea de jurist, ci de diplomat și politician[12], apărând interesele Spaniei în timpul războiului european din 1618-1648. Bun cunoscător al diplomației italiene, în 1633 părăsește definitiv Roma, îndreptându-se către curtea ducelui de Bavaria, unde avea să se ocupe în calitate de ambasador de problemele Europei centrale până în 1640. Ulterior, va fi desemnat ambasador plenipotențiar, încredințându-i-se un rol important în negocierile finalizate prin pacea de la Münster. Misiunea lui Saavedra Fajardo la curtea ducelui Maximilian făcea parte dintr-un amplu plan de acțiune diplomatică și militară a Spaniei, care dorea să asigure controlul domeniilor casei de Habsburg în fața atacurilor suedezilor, olandezilor, francezilor și a aliaților lor protestanți[13]. Pentru Saavedra, dușmanul cel mai de temut al Spaniei era Franța, împotriva căreia ia inițiativa în scris în mai multe ocazii. În 1635, de pildă, redactează un *Răspuns* la declarația de război a lui Ludovic al XIII-lea către Spania, iar în 1643, în *Suspiros de Francia*, Saavedra adresează un îndemn la pace aceluiași rege francez. În 1643-1645, perioadă în care se redactează probabil *Locuras de Europa*, Saavedra considera că Franța este principalul responsabil pentru toate relele din Europa[14]. Prin faptul că în perioada 1640-1648, Saavedra s-a aflat la Münster, nu este exclus ca *Locuras de Europa* să fi circulat în formă manuscrisă pe parcursul dezbaterilor ce au precedat pecetluirea păcii westfalice. Saavedra a criticat vehement alegerea orașelor Münster și Osnabrück ca locurile de desfășurare a congresului de pace, susținând că din cauza poziției lor geografice încurajau neînțelegerile dintre statele germane și susțineau războiul. Revenind la pasajul pe care intenționam să îl cităm, este de remarcat că în rândurile sale identificăm imaginea sempiternului dușman, Franța, drept rădăcină supremă a răului:

En todas sus partes vi a Marte sangriento, batallando unas naciones con otras por el capricho y conveniencia de uno solo, que en ellas atizaba el fuego de la guerra. Consideraba su locura en dejar la felicidad de la paz, lo dulce de las patrias y los bienes de sus propios dominios por conquistar los ajenos; que buscasen nuevas poblaciones los que no eran bastantes a llenar las suyas; que destruyesen y abrasasen las mismas tierras, villas y ciudades que deseaban adquirir; que ambición de los príncipes los hubiese cegado con el esplendor de la gloria y del honor; moneda con que temerariamente se venden a la muerte[15].

(trad.) Pretutindeni l-am văzut pe Marte cel necruțător, făcând ca statele să se înfrunte unele cu celelalte spre beneficiul și capriciul unuia singur, care ațâța focul războiului. Nebunia sa consta în a renunța la fericirea păcii, la dulceața patriei și la bunurile propriilor domenii pentru a le cuceri pe ale altora; în căutarea de noi teritorii care nu erau suficiente pentru a se uni cu ale sale; în distrugerea și arderea pământurilor, satelor și orașelor pe care și le dorea; în faptul că ambiția principilor îi orbise cu strălucirea gloriei și a onoarei; monedă cu care se vindeau fără doar și poate morții.

Un alt aspect al războiului de 30 de ani l-a reprezentat încercarea de destabilizare a casei de Austria. Așa cum afirma Schiller, “Casa de Habsburg, prin proiectele sale ambițioase și prin forța sa covârșitoare, punea în pericol libertatea Europei și mai ales a statelor germane”[16], ceea ce a făcut ca toate aceste state, care în mod individual nu ar fi putut rezista Imperiului, să facă front comun prin intermediul alianțelor. Mrejele războiului cuprindeau încetul cu încetul întreaga Europă, scânteia aprinzându-se în Boemia, teritoriu situat în interiorul Sfântului Imperiu German, al cărui tron îi revenise în 1617 lui Ferdinand de Stiria. Din cauza cunoscutei sale orientări procatolice, Ferdinand fiind educat la colegiul iezuit de la Ingolstadt, Dieta din Boemia, majoritar protestantă, nu a acceptat domnia acestuia, încoronându-l în locul său pe Frederic al V-lea, elector palatin. La scurt timp, însă, în 1619 murea împăratul Matia I, care îl numea succesor al coroanei Sfântului Imperiu Romano-German pe Ferdinand de Stiria, nepotul său. Acesta se încorona la Viena sub numele de Ferdinand al II-lea și, din noua poziție, își pregătește răzbunarea împotriva Boemiei pentru ofensa adusă. Avându-l de partea lui pe ducele de Bavaria, Ferdinand a cerut și sprijinul vărului său, Filip al III-lea al Spaniei, colaborare ce urma să unifice cele două ramuri ale casei de Austria. Cererea de participare adresată curții spaniole se lovește însă de politica preponderent pacifistă a ducelui de Lerma, favorit al regelui Filip al III-lea, datorită căruia se încheiase armistițiul de doisprezece ani cu olandezii. Din fericire pentru Ferdinand, la vremea respectivă Lerma începuse să decadă din grațiile regelui, locul său fiind luat de Baltasar de Zúñiga, căruia îi surâdea propunerea făcută de Ferdinand de a ceda Spaniei controlul asupra Alsaciei. Prin această mișcare, spaniolii strângeau lațul în jurul Franței și restabileau drumul de acces între Italia și Țările de Jos.

În urma acestor evenimente, se poate deduce că premisele războiului de treizeci de ani sunt extrem de complexe, necesitând o bună structurare axiologică, în măsură să ducă la o mai bună înțelegere a fenomenului. Din punctul de vedere al istoriografiei clasice (de la Jules Michelet încoace), războiul de treizeci de ani a fost împărțit în următoarele perioade: palatină (1618-1623), daneză (1625-1628), suedeză (1630-1635) și franceză (1635-1648). Suntem de acord

cu părerea exprimată de Fraga Iribarne[17] și anume că această împărțire pe epoci cuprinde un grad mare de arbitrarietate, căci nu a existat un singur război, ci mai multe, cauzele lor fiind extrem de diverse. Rezerva personală pe care o avem față de această diviziune este faptul că în conflictul de față cauzele naționale nu au fost niciodată de sine stătătoare, ele beneficiind de factori de imixtiune externi. Din punctul nostru de vedere, ar fi de dorit ca războiul să fie împărțit pe tipuri de probleme. În urma unei atente analize, am identificat trei astfel de conflicte: catolici *versus* protestanți; Franța *versus* țările catolice; alianța contra casei de Habsburg. Aceste trei filoane pot fi înglobate termenului "precondiții"[18], utilizat de Myron Guttman în articolul său "The Origins of the Thirty Years' War", istoricul american susținând că acest conflict a fost un „război hegemonic", în parte război civil, în parte conflict internațional[19]. Totodată, istoriografia spaniolă s-a pus de acord asupra faptului că filonul principal al confruntării din 1618-1648 ar fi erezia lui Huss, Luther și Calvin[20], însă această abordare ni se pare destul de incompletă și de unilaterală, limitând repercursiunile conflictului.

Dincolo de aceste considerente, războiul de treizeci de ani se poate justifica și din perspectiva existenței unei anumite mentalități, a unei generații de oameni dispuși oricând să scoată sabia în numele religiei: „pentru stat sau pentru principi, foarte puțini s-ar fi găsit care să scoată sabia; dar pentru religie, negustorul, artistul, țaranul fluturau cu bucurie armele"[21]. Spre a ne susține afirmația, îl putem menționa pe Diego de Estrada, ducele spaniol care în perioada 1628-1629 s-a aflat la curtea principelui transilvănean Gabriel Bethlen. Pentru Estrada, religia reprezenta un aspect fundamental: atunci când trebuia să își încurajeze frații de arme în bătălia împotriva venețienilor, spaniolul îi numește pe aceștia eretici, întrucât permiteau existența de "școli publice pentru sectele lui Luther și Calvin". În alt episod al cărui protagonist este tot Estrada, înfățișat pe punctul de a omorî un inamic, spaniolul este implorat să îl cruțe, dușmanul său invocând-o pe "la Virgen del Carmen", căruia Estrada îi era extrem de credincios. Spaniolul afirma în memoriile sale că i-a cruțat viața doar pentru că a menționat-o pe această Fecioară; în caz contrar l-ar fi ucis. Opinia ducelui de Estrada este întărită de José Pellicer y Tovar, care în 1641 scria că excelența unui monarh se bazează pe trei principii: religia, puterea și reputația[22]. Aceste două exemple demonstrează că războiul de treizeci de ani nu ar fi putut izbucni într-o perioadă mai prolifică, conflictul armat fiind, laolaltă cu literatura și cu celelalte manifestări sociale, un produs al societății în care a avut loc.

Note de subsol:

[1]Yves-Marie Bercé, Alain Molinier, Michel Péronnet, *El siglo XVII de la Contrarreforma a las Luces*, Madrid, Akal, 1991, p. 23.

[2]Enrico Caterino Davila, *Historia de las guerras civiles de Francia*, En Amberes, por Juan Bautista Verdussen, 1686, p. 20.

[3]Gonzalo de Céspedes y Meneses, *Primera Parte de la historia de Felipe IV, rey de las Españas*, Barcelona, 1631, p. 22.

[4]În *Defensa de España contra las calumnias de Francia*, José Pellicer y Tovar amintește că Franța se aliase cu olandezii din ură față de Spania.

[5]Pablo Martín Gómez, *op.cit.*, p. 19.

[6]Pablo Martín Gómez, *op.cit.*, p. 23.

[7]José Pellicer y Tovar, *Defensa de España contra las calumnias de Francia*, Venecia, 1635, pp. 26-27.

[8]Juan Adam de la Parra, *Conspiración herético-cristianísima*, Madrid, 1943.

[9]Pedro de Ribadeneyra, *Tratado de la religión y virtudes que debe tener un príncipe cristiano para gobernar y conservar sus estados*, En Anveres, En la Emprenta Plantiniana, 1597, pp. 15-16.

[10]*Ibidem*, p. 101.

[11]*Ibidem*, p. 73.

[12]Teresa Cid Vázquez, "Europa en el pensamiento político de Saavedra Fajardo", *Cuadernos de investigación histórica*, 29, 2012 (159-194), p. 160.

[13]*Ibidem*, p.162.

[14]María Soledad Arredondo, "Diálogo y política internacional en Locuras de Europa, de Saavedra Fajardo", *Criticón*, 58, 1993 (9-16), p. 10.

[15]Diego de Saavedra Fajardo, *Locuras de Europa*, ediție de J.M. Alejandro, Madrid, Biblioteca Anaya, 1973, p. 35.

[16]Friedrich Schiller, *The History of the Thirty Years' War*, Pennsylvania State University, An Electronic Classics Series Publication, 2000, p. 11.

[17]Manuel Fraga Iribarne, *Don Diego de Saavedra Fajardo y la diplomacia de su época*, Madrid, 1956, p. 111.

[18]Myron P. Guttman, „The Origins of the Thirty Years' War", *The Journal of Interdisciplinary History*, vol. 18, 4, 1988 (749-770), p. 754.

[19]*Ibidem*, p.752.

[20]Jesús María Usunáriz, "El inicio de la guerra de los Treinta Años en la publicística española: la Defenestración de Praga y la Batalla de la Montaña Blanca", *La Perinola*, 18, 2014 (181-213), p. 184.

[21]Friedrich Schiller, *op.cit.*, p. 12.

[22]José Pellicer y Tovar, *La fama austríaca o historia panegírica de la vida y hechos del emperador Ferdinando Segundo*, Barcelona, a costa de Pedro Lacavallera, 1641.

Ctitorii de la Pitești și copilul lor domnesc: Barbu sau Bălașa?

muzeograf Octavian DĂRMĂNESCU

Abstract: Pitești is an old Romanian town, being known for more than six centuries. It developed slowly as a center for commerce and for two centuries it played an important part in the country politics, as some of the Wallachian rulers stayed here from time to time. As a testimony to the towns importance, in the 17th Century the ”Sf. Gheorghe” Church was constructed. Several articles were wrote to illustrate its history and the events surrounding the rule of Constantin Șerban. In the present one, many historical documents are presented and analyzed in order to establish if the Wallachian ruler had a child, if it was a son or a daughter and how much this child lived.
Key words: Pitești, Biserica ”Sf. Gheorghe”, doamna Bălala, copil domnescu, Barbu

În numărul trecut, am reconstituit chipul Doamnei Bălaşa, ctitoră, la Piteşti, în 1656, a bisericii Sf. Gheorghe, din documentele care ne stau la dispoziţie, deocamdată. Pentru istorici este mult mai important cât a trăit și de ce a murit copilul domnitorului Constantin Şerban Basarab și nu dacă a fost fată sau băiat. Plus, o întrebare adiacentă: dacă a existat, era, oare, copilul lor? Chestiunea este preţioasă, datorită enigmaticii persistente pe care a generat-o. În primul rând, dacă Vodă ar fi avut un continuator pe linie masculină, care să prindă în viaţă şi tura domniei tatălui – cu Doamna Bălaşa, căci cu a doua soţie, Nedelea, menţionează însuşi în testamentul final că nu a avut niciunul[1] – acesta ar fi apărut cu siguranţă în acte şi, în eventualitatea în care ar fi trăit şi ar fi fost de genul masculin, ar fi emis, la maturitate, pretenţii la tron. De aceea, în cazul de faţă, putem considera argumentul *a silentio* destul de concludent, deoarece nu cunoaştem încă niciun izvor de secol XVII în care ar putea fi menţionat un copil băiat.

Există trei reprezentări ale posibilei „domniţe": la Dobreni, la Bucureşti şi pe racla de la Bistriţa-Vâlcea. În propunerea iconografică de la biserica din Dobreni, judeţul Giurgiu, ctitoria lor de pe când erau boieri, viitoarea Doamnă Bălaşa are un copil[2]– „coconiţa Bălaşa" i-a spus în 1905 Nicolae Iorga[3], citind direct informaţia inventată împăciuitor de pictorul Anton Serafim în 1899, care a schimbat coloritul hainelor copilului din tabloul votiv, prin aceasta, aşadar, şi genul, numind-o nou, după mamă, Bălaşa[4]. La Bucureşti, copilul este, în propunerea pictorului D. Belizarie, fată. Izvor fals şi acesta, deoarece, în 1862, ctitorii catedralei mitropolitane erau reprezentaţi fără probabila beizadea. A treia reprezentare, cea mai credibilă, este pe racla pe care cuplul domnesc o dăruieşte mănăstirii Bistriţa-Vâlcea, sursă istoriografică clară[5], care dărâmă toată ipoteza – foarte tentantă, de altfel – prin care se argumenta că, de fapt, nu a existat niciun copil. Potrivit reprezentării, copilul este o fată – dacă presupunem că genul este dat de aşezarea lângă mamă sau tată, regulă pe care o credem inexistentă, totuşi, în erminie. Al. Odobescu îl descria în 1865 ca fiind „un copil"[6]. Grigore Tocilescu, în 1885, menţionează: „fiul lor"[7]. În jurul anului 1908, data morţii lui, genealogistul român Ştefan D. Grecianu, după traducerea simplă, completează: „Cu Bălaşa a avut un fiu, pe Barbu, încetat din viaţă încă de tânăr"[8]. Nicolae Iorga, consecvent inscripţiei de la Dobreni, repetăm, falsă, se ponunţă de trei ori că ar fi fată[9]. Mai rămâne informaţia contradictorie, fugitivă şi îndoielnică a tânărului diacon Paul de Alep, care, la rugămintea Domnitorului să urce împreună cu patriarhul Macarie şi în cerdacul Doamnei Bălaşa de Boboteaza lui 1657, vlădica „a aghesmuit-o împreună cu celelalte fiice şi cu toate soţiile boierilor"[10]. Considerăm că memorialistul se referea la domnişorele de onoare ale Doamnei. În cazul în care Doamna Bălaşa se afla acolo cu fiicele ei naturale sau nu[11], cel puţin două, toată pledoaria de mai sus cade.

Iată-l pe Barbu, cocon domnesc născut din Bălaşa sau înfiat, nu contează deocamdată, dar prinţ al Ţării Româneşti – considerând că mai trăia atunci când părinţii lui au închinat racla de la Bistriţa. Mai mult, autorul probează pe baza unui document, se pare, din 1654, că acest Barbu murise de tânăr, deci, adăugăm noi, n-ar fi apucat nici măcar puţinii ani de domnie ai tatălui său[12]. Există o probabilitate rezonabilă ca Barbu să fi fost botezat de clucerul de acum Barbu Poenaru[13] pe când era prima oară mare ban, între 1644 şi 1645, această practică de translaţie onomastică fiind veche. Pe atunci Constantin Şerban era postelnic II al lui Matei Basarab şi, prin oficiul dregătoriei, s-ar fi cunoscut mai bine cu marele ban. Asta ne-ar da iluzoriu vârsta coconului, în 1654, de vreo 10 ani, în

cazul în care ar fi fost botezat pe tura boieriei naşului. Identificarea prezumtivă a fostului mare ban Barbu ca naş al copilului unui viitor Domn ne obligă şi la ipoteze suplimentare, la fel de egale şi de posibile. Poate că Barbu a fost botezat de altcineva, necunoscut până acum, iar numele, pus de tată şi nu de naş, ar fi venit din ambiţia cunoscută a bastarzilor de a se lega şi mai bine de oasele domneşti. Barbu, nume nu prea întâlnit în perioada de care vorbim, fusese Barbu Craiovescu, mare ban (1495-1520), unchiul domnitorului Neagoe Basarab – în eventualitatea în care Neagoe Vodă a fost fiul marelui vornic Pârvu I Craiovescu – din care se justifică toţi Craioveştii, de citit neo-Basarabii. Mai mult, nepoata acestui mare ban Barbu, fiica lui Radu Craiovescu, mare postelnic, era chiar Marga, strămoaşa tatălui său, Radu Şerban Vodă[14]. Fraţii Craioveşti ctitoriseră mănăstirea Bistriţa-Vâlcea, gestul de mai târziu al lui Constantin Şerban zis şi Basarab, dar pe filieră craiovească, de a dona un sarcofag aurit sfântului Grigorie Decapolitul – adus aici cu moaştele, potrivit legendei, chiar de Barbu Craiovescu care le cumpărase într-un mod supranatural de la un turc – fiind perfect recuperator, îndreptăţit genealogic şi discret propagandistic. Nu era ceva nou, apelul ascendent la acest personaj legendar făcându-l şi Matei Basarab, poate, de ce nu, naşul, împreună cu Doamna Elina, al copilului Barbu[15]. Barbu era și fratele viitorului Constantin Brâncoveanu, boier cultivat, mort de tânăr la Istanbul[16].

În definitiv, cu toate actele pe masă, cu o istoriografie de secol XX destul de acceptabilă, nu ştim mai nimic despre copilul domnesc. Lucrurile se complică involuntar într-o ultimă schemă genealogică: Vodă a avut pe când era boier doi-trei copii care i-au murit: și fată, și băiat – ”Barbu” în accepţiunea de mai sus, la rându-i, neargumentată. Este vorba de pomelnicul de la mănăstirea Mărgineni, care conţine o asociere onomastică inedită: „Bălaşa, Constantin, Grigore, Bălaşa, Barbul”, însuși Nicolae Iorga trimițând la cuplul domnesc Constantin Cârnul și Bălaşa Doamna[17]. Rămânem, totuşi, la stilul absolut al marelui istoric: „nu i se născuse decât o fiică, numită după mamă-sa, şi acest singur copil nu trăi”[18]? Nu, deoarece un document emis de Constantin Șerban din toamna lui 1656 nu ne permite. Este vorba despre o întărire de vinărici, mai veche, a lui Matei Basarab, ctitor principal, făcută mănăstirii Sadova, Dolj, pentru hrana obştii și pentru straiele călugărilor. Totul, contra pomenirii la liturghie a lui, a Doamnei sale și a părinţior lui, nici vorbă de vreun descendent[19]. Este o informaţie preţioasă, mai ales în favoarea ipotezei că prinţul sau prinţesa este pur și simplu un copil înfiat, foarte probabil dintre rude, care – ca și cu câţiva ani înainte Istrate Leurdeanu, candidat sigur la moştenirea Ţării Româneşti, căzut rapid şi violent în dizgraţia lui Matei Basarab – nu se mai bucură de calitatea de cocon domnesc. În pofida dramatismului acestei situații ipotetice și a imaginii romantice – citește inflamate – despre voievozi şi trecut, în general, este aproape singura rezolvare, istoriografic vorbind, a acestei chestiuni frustrante, până la urmă detectivistice. Plus o alta, mult mai incomodă, dar la fel de valabilă: coconul domnesc are un handicap sever – în pofida singurei reperezentări luate ca neutră și de încredere, cea de pe sarcofagul de la Bistriţa – iar propaganda Curții, inclusiv Domnul, nu-l afişează din raţiuni logice. Oricum, Constantin Şerban-Vodă rupe tradiţia anului de văduvie impusă la bărbaţi şi se recăsătoreşte după opt luni cu Nedelea, o „roabă circaziană”[20], se pare.

La final, încă o coordonată onomastică, probabil slabă vizavi de subiect, dar, ca orice în istoriografie, ajutătoare. Barbu era fiul unui anume Arsenie, sluger în Pitești, care în 1623 se afla în pâră cu un anume Stanciu, logofăt din Câlcești, Gorj, proprietar la Topoloveni (Vițichești)[21]. Dacă acest sluger din Pitești, Arsenie, este viitorul Arsenie Șoimul, căpitan de păhărnicei, re-ctitorul mănăstirii Râncăciov în 1648, care la 1652 își făcea diata și nu avea niciun fiu[22], atunci Barbu acesta, fiul lui în propunerea noastră, murise, cu toate că în 1626 trăia, era logofăt de Pitești, făcând cu cumnatul lui, Iorgachi sluger, un schimb de ţigani[23]. Avem aici două legături. Prima este legătura de rudenie dintre Arsenie Șoimul și Alexandra din Câlcești, sora vitregă a viitorului domnitor Constantin Șerban[24]. A doua este faptul că, înainte de a fi Domn, Constantin Șerban a fost ispravnic de Piteşti[25]. În aceste împrejurări, şi sangvine, şi geografice, de circumstanţă, Constantin Şerban l-ar fi cunoscut pe Barbu din Piteşti, de unde, probabil, pe calea năşiei de botez, i-ar fi venit numele copilului lui care, oricum – din tot ce ştim până acum şi din probaţiunile unor istorici care, după cum am văzut, au cercetat subiectul – nu a trăit prea mult. Un indiciu pe care nu putem deocamdată să-l legăm de moartea tânărului Barbu Șerban mai este și existența unei pietre de mormânt în faţa sfintei mese de la Sfântul Gheorghe, datată 1661[26]. Să fie oare vreo legătură? În numărul viitor vom dezvolta un subiect foarte important în istoria urbei noastre şi a judeţului istoric Argeş: şcoala domnească de la Sfântul Gheorghe.

Note de subsol:

[1]S. Zota, *Ultima ştire despre Constantin Şerban Voevod*, Revista Istorică, an XII, nr.7-9, 1926, p. 213.

[2]Fostul Domn, în testamentul polonez din 1685, dă de înţeles, prin eliminare, că a avut un copil cu Bălaşa:

"Dumnezeu Atotputernic n-a vrut ca să mă binecuvânteze cu urmaşi din această iubită soţie (Nedelea, n.n.)", vezi P.P. Panaitescu, *Pribegia lui Constantin Şerban Basarab şi a lui Ştefan Petriceicu şi testamenturile lor*, Bucureşti, 1939, în AARMSI, s.III, t. XXI, 1939, p. 424.

[3]Nicolae Iorga, *Inscripţii din bisericile României, volumul I, fascicula I,* Bucureşti, 1905, p. 90.

[4]Stelian și George Metzulescu, *Câteva lămuriri în legătură cu ctitorul catedralei patriarhale*, B.O.R., anul LXXVI, 1958, nr. 9, p. 853.

[5]Meşter, argintarul braşovean Martinus Weiss cel Bătrân. Paul de Alep, care a prins-o de-abia ieşită din atelier, o descria scurt: „dacă te uiţi la ea, îţi ia ochii". *Călători străini...,* vol.VI, p. 214. Această donaţie rămăsese în mentalul public de atunci, fiind consemnată chiar în Cronica ţării.

[6]Al. I. Odobescu, *Antichităţi eclesiastice, Bistriţa*, Buletinul Instrucţiunii Publice, 1865, 1-31 octombrie, p. 142, apud Stelian și George Metzulescu, *op. cit*, p. 854.

[7]Gr. G. Tocilescu, *Raporturi asupra câtorva mănăstiri, schituri şi biserici din ţară*, Analele Academiei Române. Seria II. Tomul VIII, Secţia II, 1885-1886 (Mânăstirea Bistriţa, punctul 18, p. 196-197, Şedinţa din 1 aprilie 1886).

[8]Ştefan D. Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boiereşti, vol. II,* 1916, p. 301 şi 334.

[9]Nicolae Iorga, *op. cit.*, pp. 90, 197, 239.

[10]*Călători străini.....,* vol. VI, p. 161.

[11]Ca şi în cazul lui Matei Basarab şi al lui Dinicu Buicescu, fostul spătar Constantin Şerban şi jupâniţa Bălaşa ar fi putut să înfieze un copil dintre rude. Această ipoteză postulează că acest copil a trăit destul, supravieţuind discret părinţilor lui adoptivi.

[12]Ştefan D. Grecianu, *op. cit.*, p. 334 şi, pentru datarea exactă, 2 august 1654, vezi p. 294.

[13]Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XVI-XVII*, Editura enciclopedică română, Bucureşti, 1971, p. 227.

[14]*Ibidem*, pp.17, 19.

[15]Ştefan D. Grecianu, *op. cit.*, p. 294. Fosta raclă, din lemn, e pusă de Radu cel Mare, cu Chiril, patriarh de Alexandria, vezi inscripţia în Virg. N. Drăghiceanu, *Monumentele Olteniei, raportul al II-lea*, B.C.M.I., anul XXVI, 1933, fascicula 76, p. 57.

[16]Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 125.

[17]Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 96.

[18]Nicolae Iorga, *Răscoala seimenilor în potriva lui lui Mateiu Basarab*, Analele Academiei Române, seria II, Tomul XXXIII, Bucureşti, 1911, p.205.

[19]*Catalogul documentelor Ţării Româneşti,* vol. VIII, doc. 1103.

[20]*Călători străini...*, p. 236. Sever Zotta, *op. cit.*, p. 56, propune însă descendenţa Nedelei din Movileşti. Această a doua soţie a rămas cu Constantin Şerban până la sfârşitul trist al vieţii lui, în exilul polonez. Însuşi regele Ioan Sobieski o caracteriza "prea puternica doamnă Nedelea" , vezi P.P.Panaitescu*, op.cit.,* p. 420. Tot o soţie cercheză-tătară a avut şi Domnul următor, Mihnea III, vezi Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, 1608-1665, Bucureşti, 1965, p. 332, motiv de confuzie la unii autori în privinţa originii Nedelei. Interesantă frecvenţa onomastică scăzută a Nedelei, şi, totuşi, Constantin Basarab a avut contemporană o verişoară îndepărtată, Nedelea comisoaia, care în 1646 încă mai trăia, vezi Ştefan D. Grecianu, *op. cit.*, p. 334.

[21]*D.I.R. B.,* sec. XVII, vol.IV, doc. 315.

[22]Greu de argumentat, dar nu imposibil, această identificare se bazează numai pe două precedente genealogice: 1. în testament, involuntar, numește fiu un fel de slugă, era în obiceiul apelativ al boierilor, care hrăneau familii întregi de robi, de slugi și de rumâni să se adreseze astfel. 2. o parte considerabilă din avere i-o dă nepotului său după frate, luat, foarte probabil, oficial, de fiu. În aceste noi lumini, Barbu din Pitești nu putea fi decât un adoptat, probabil decăzut, mai apoi, din această calitate. Oricum, stareţul din 1651, adică din timpul lucrărilor de rectitorire de la mănăstirea Râncăciov, este tot un Barbu, vezi *D.R.H. B.*, vol. XXXVI, doc.132, nume deloc monahal, care ne impinge la o identificare cu Barbul pomenit mai sus, clericul permiţându-și, datorită fostului statut,, să-și păstreze numele de mirenie.

[23]*D.R.H. B.,* vol. XXI, doc. 40.

[24]Constantin Dinu, *Legendă și adevăr istoric*, Studii și comunicări. Muzeul Pitești, V, 1980, p. 267. Despre Arsenie Șoimul ca testator vezi și Cornelia Bodea, Paul Cernovodeanu, Horia Nestorescu-Bălcești, *Vatra Bălceştilor, studiu și documente*, Muzeul memorial „Nicolae Bălcescu", Bălcești pe Topolog, 1971, pp. 8-9. Printre alte moșii, Arsenie Șoimul lasă moştenire rudelor, în lipsă de fii, și Bălceștii de pe Topolog. De aici, începând cu un Barbu (1770-1825), logofăt de visitierie și apoi pitar, se va ridica marele pașoptist și istoric Nicolae Bălcescu, fiul lui. De un anume interes onomastic în problematica noastră este și că numele Barbu a stăruit în spiţa Bălceștilor. Fratele mai mic al lui Nicolae Bălcescu purta acest nume, dar și un nepot, fiul lui Costache, fratele cel mai mare al lui. Vezi *Ibidem*, p. 264, planșa IV.

[25]Mihail M. Andreescu, *Istoricul mănăstirii Trivale de la fundare până la 1800. Domeniul funciar și fondul de documente*, București, 2001, p. 293. Documentul, considerat ca având unele inexactităţi, este republicat de Marius Păduraru, *Vechi lăcașe de cult ale orașului Pitești. Biserica domnească cu hramul „Sfântul Gheorghe" din Pitești. Cu o referire la un document trecut cu vederea despre ctitorul acesteia*, Argesis, XV, 2006, Pitești, p. 265.

[26]*Inventarul bisericii domnești Sf Gheorhe din Pitești, 1 aprilie 1972, întocmit de preotul paroh Marin M. Braniște*, p. 12: „Piatră de mormânt găsită îngropată în altar, înaintea Sfintei Mese, aproape jumătate din lungimea ei întinzându-se sub catapeteasmă. Literele de pe jumătatea rămasă liberă sunt erodate și o parte căzute (o bună parte s-a desprins cu totul din blocul de piatră și s-a pierdut). Cu greu s-a putut citi anul 1661 și Grigorie Ghica Vodă". Vezi trimiterea oficială, Constantin Bălan, *Incipţii medievale și din epoca modernă a României – Judeţul istoric Argeș, sec. XIV-1848*, Ed. Academiei Române, București, 1994, nr. IV 511, p. 372.

Mareșalul Ion Antonescu în dialog cu scriitorul Ioan Alexandru Brătescu-Voinești

prof. univ. dr. PETRE POPA

Abstract: During the Second World War, the Romanian writer Alexandru Brãtescu-Voinești had the opportunity and the privilege to interview Ion Antonescu, the appointed leader that took upon himself the burden to govern the country in those very hard times, after Romania lost territories to Bulgaria, Russia and Hungary. This interview, almost unknown today, is of great importance because it has valuable information about Ion Atonescu's vision on war, the past, present and future of Romania, politics and the destiny of men.

Keywords: Second World War, democracy, Ion Antonescu, Alexandru Brãtescu-Voinești, leadership, responsability

În publicistica românească din vremea celui de Al Doilea Război Mondial, atât de complexă şi contradictorie, se înscrie şi ***Almanahul* Cuvântul Mareşalului către săteni**, editat, în anii de început ai conflagrației amintite, sub patronajul conducătorului statului din etapa 1940-1944, Ion Antonescu. Născut la Piteşti în 1882 şi executat la Bucureşti în 1946, Ion Antonescu a fost ridicat, prin **Decretul** regelui Mihai I, la rangul de *Mareşal al României* în ziua de 22 august 1941. Interviul pe care îl prezentăm s-a acordat la câteva luni după primirea celui mai înalt titlu militar al României de către Ion Antonescu. Deşi am încercat să găsim, la Piteşti, mai multe exemplare din ***Almanahul* Cuvântul Mareşalului către săteni**, nu am reuşit, iar numărul pe care îl posedăm ne-a fost semnalat de sculptorul Nicolae Georgescu, membru al Uniunii Artiştilor Plastici din România, cunoscut intelectual pasionat de istorie, artist ce a propus oficialităţilor argeşene, cu câţiva ani în urmă, o variantă interesantă pentru bustul lui Ion Antonescu. Lucrarea nu a fost însă achiziţionată (mă abţin să comentez motivele), deşi atunci asemenea gesturi erau încurajate. Înscris pe opt pagini ale publicaţiei amintite (41-48), interviul este o realizare a cunoscutului scriitor Ioan Alexandru Brătescu-Voineşti (1868-1946), născut la Târgovişte, devenit academician pentru contribuţia la diversificarea creaţiei literare româneşti, mai ales prin schiţe şi nuvele având, prevalent, conţinut moralizator, laic şi religios.

În viziunea scriitorului, Ion Antonescu era *„un conducător pe de o parte înţelept care reflectează adânc asupra relelor ce trebuie combătute şi, în acelaşi timp, un om dârz, hotărât să aplice remediile salvatoare"*. La una dintre întrebări, Ion Antonescu spune: *„Cuvântul democraţie nu înseamnă nimic real... Toate cârmuirile, de când lumea, de la triburile primitive, până la vastele imperii ori republici, au fost şi sunt oligocraţii: cârmuiri exercitate de o minoritate şi, în ultimă instanţă, oricare ar fi firma sub care se exercită, de câţiva"*. În asemenea context, defineşte conceptele de *autocraţie*, *aristocraţie*, *plutocraţie*, *teocraţie*, *olocraţie*. Referindu-se la credibilitatea sistemului său politic şi administrativ, Ion Antonescu preciza că după septembrie 1940 *„am convocat de două ori Ţara în adunări plebiscitare... guvernarea fiind sprijinită de 3446889 voturi... Ajuns la conducerea Ţării, nu mi-am făcut nici partid, nici partizani. Am fost şi am rămas sclavul tuturor, fără însă să cer cuiva să fie sclavul meu"*. Cu privire la intrarea României în război, Ion Antonescu motiva: *„Nu am impus însă aceste jertfe. Când Ţara a fost desonorată, lovită şi ciuntită, ar fi devenit o totală desonoare, o renunţare definitivă la drepturi şi o trădare odioasă a fraţilor subjugaţi, dacă jertfele ar fi fost cântărite, discutate, tocmite"*. Apreciază, totodată, beneficiul adus în plan economic statului român în anii de când conducea Ţara: *„Te rog cercetează şi vei afla*, îi recomandă interlocutorului său, Ioan Alexandru Brătescu-Voineşti, *că sub cârmuirea actuală s-au construit şi reparat şosele, căi ferate, poduri, mai multe decât în cincizeci de ani trecuţi, că în cei trei ani din urmă, pământul Ţării a fost cultivat mai bine şi pe întindere mai mare decât oricând"*. La o altă întrebare privind condiţia individuală, Mareşalul Ion Antonescu declara: *„Că actuala cârmuire a adus limitări ale libertăţilor, o recunosc. Unele, ca limitarea dreptului fiecăruia de a călători când şi unde vrea, sau limitarea dreptului producătorului de a-şi vinde produsele muncii, au fost impuse de starea de război... Dacă oamenii sunt lăsaţi la libera lor voinţă, aduc mai mult rău decât bine. Când acţiunea lor ar lovi în interesele colectivităţii, libertatea trebuie neapărat limitată"*. Din punct de vedere al eşichierului politic, aprecia: *„Spulberaţi au fost şi la noi toţi cari s-au perindat la conducerea statului, de la Partidul Poporului, până la Partidul Frontului Renaşterii, de la Naţional-Liberali, la Naţional-Ţărănişti, de la Conservatori-Democraţi, la legionari demascaţi"*. Cataloga, în acest interviu, pe mulţi dintre cei care au condus, ori conduceau diferite naţiuni, că rămâneau

„sau autocrați, sau democrați, sau plutocrați, sau demagogi, sau tirani, sau blegi, ridicați la putere de forța maselor, uzurpatori sau escaladatori de putere prin îndrăzneală și forță, prin specularea naivităților, prin abilități sonore, prin interese de clici fățișe sau oculte”. La una dintre întrebări, Mareșalul Ion Antonescu îndemna poporul român *„să înlocuim etalonul aur cu etalonul muncă... succesul să nu mai poată fi de partea celor ce știu să se învârtească, ci al celor ce știu să muncească, iar criteriul de repartizare a situațiilor să nu mai fie șiretenia și rubedenia...”*. Autoapreciindu-se, Ion Antonescu spunea: *„Orice gândac sboară pe timp frumos. Numai vulturul spintecă furtuna. Țara și Neamul nostru au stat atâtea veacuri stâncă neclintită în drumul puhoiului năvălirii asiaticilor. În trecut, apărându-ne pe noi, am apărat indirect, fie chiar inconștient, civilizația europeană”*. În ceea ce privește raportul dintre structurile demografice și elite, Ion Antonescu conchidea: *„Mulțimea nu poate să se cârmuiască, mulțimea cere să fie bine cârmuită”*.

Paginile unde a apărut acest interviu sunt *pigmentate* cu mai multe viniete care îmbină motive naturaliste cu simboluri militare, însemne familiale cu efigii religioase, sugerări culturale cu dimensiuni geografice. Un detaliu mai puțin cunoscut: aghiotantul Mareșalului s-a numit Colonelul Zaharia. Acesta i-a înlesnit academicianului Ioan Alexandru Brătescu-Voinești interviul pe care îl reproducem, total, în continuare.

„DE VORBĂ CU MAREȘALUL ION ANTONESCU. Mi s-a dat plăcuta misiune să am cu Domnul Mareșal Ion Antonescu, conducătorul statului, o convorbire care să fie publicată în acest* Almanah, *spre cunoștința Țării. Am primit încredințarea și îmi exprim acum adânca recunoștință acelora care mi-au oferit această plăcere și onoare, pentru că pe deoparte convorbirea mea cu Domnul Mareșal mi-a redat toată liniștea și încrederea cu privire la situația de pe fronturile de luptă, iar pe de altă parte mi-a întărit credința că frânele cârmuirii țării se găsesc în mâinile unui om extrem de clarvăzător și hotărât să-și jertfească toate puterile și toate clipele vieții salvării patriei și neamului nostru. Datori suntem să recunoaștem că țara noastră a avut mare noroc. Într-o vreme de cumplită restriște, când se găsea în pragul celor mai mari primejdii de care a fost amenințată vreodată, Dumnezeu a adus la cârmuirea ei un om care întrunește două însușiri care de ordinar se exclud: înțelepciunea și energia. Omul înțelept e de obicei lipsit de energie. El vede mai bine decât alții și toate relele de care suferă societatea din care face parte și mijloacele prin care ar putea fi îndreptate; dar dragostea lui de adevăr și dorința de a-și păstra limpezimea de judecată îl îndeamnă să adopte în viață o atitudine de simplu spectator, să nu intre în învălmășagul luptelor; - iar omul energic, cu fire de luptător, e împiedicat de temperamentul lui clocotitor de a reflecta adânc, deci de a fi înțelept. Mareșalul Antonescu întrunește în făptura lui aceste două însușiri atât de prețioase unui conducător: este pe deoparte un înțelept care reflectează adânc asupra relelor ce trebuie combătute și, în același timp, un om dârz, hotărât să aplice remediile salvatoare. Am avut de mai multe ori prilejul să vorbesc cu dânsul și totdeauna am fost adânc impresionat de liniștea, de seninătatea, de puritatea sufletească, de lipsa de orice urmă de artificii ori de poză, de desăvârșita sinceritate, care răsăreau din tot ce-mi spunea. Intrând, i-am spus scopul venirii mele și i-am întins o foaie de hârtie care cuprindea mai multe întrebări, la cari îl rugam să răspundă. După ce a citit-o zâmbind:

Văd că prima întrebare e cum începe ziua, iar cea din urmă e cum mi-o sfârșesc. Îmi încep și-mi sfârșesc fiecare zi cu o fierbinte rugăciune pe care o adresez lui Dumnezeu, cerându-i să ne ajute ca extrem de dureroasele jertfe pe care le îndură țara noastră să nu fie risipite în zadar, ci să aducă cu ele triumful sfintei cauze pentru care luptăm. Și sunt adânc încredințat că ne va ajuta. În ziua în care am bănui că atâția mii de tineri au pierit în floarea vârstei, că atâția alții au rămas infirmi și schiloditi pentru restul vieții și că toată această jertfă va fi zadarnică, viața ar deveni fără rost pentru orice bun român. Dar, pentru a putea crede așa ceva, ar trebui să socotesc că omenirea a atins punctul culminant de înălțare și că de aici încolo începe faza ei de evoluție descendentă, căci triumful dușmanilor noștri înseamnă recăderea umanității în interiorul barbariei, din care a ieșit cu atâta trudă.

Cele ce se întâmplă acum pe fronturile de luptă din răsărit nu trebuie să ne clintească credința noastră în victorie. Mi se pare că ți-am mai spus-o, într-o convorbire precedentă avută cu dumneata, că drumul spre izbânda finală într-un război, mai ales de proporțiile celui actual, nu este și nu poate fi un drum de continuă înaintare, ca traiectoria unui proiectil; el e ca mersul unui fluviu care aici curge vijelios, aici lin de ți se pare că apa stă pe loc; aici cotește spre dreapta, dincolo spre stânga, ba uneori curge înapoi spre direcția din care a pornit; totuși ajunge cu siguranță la marea în care se va vărsa fără greș. Dispun sovietele de numeroase gloate de aruncat în luptă, de multe fabrici și arsenale, de mii de tunuri și de avioane, dar din arsenalele lor lipsește cel mai prețios armament, anume cel sufletesc. Fioroasa teroare practicată de un sfert de veac în Rusia, pentru

a împiedica manifestarea celui mai mic gest de independență, de libertate, de gândire, de împotrivire sau de dezaprobare dovedește, orice s-ar spune, că acolo nu există acea minunată consonanță a sufletului conduşilor cu sufletul conducătorilor, care există la alte popoare. Adaugă la aceasta şi ceea ce a determinat lupta noastră şi a lor şi veţi vedea de ce îmi păstrez neştirbită credinţa că victoria va fi de partea ordinii, a dreptăţii şi a civilizaţiei.

După ce-şi aruncă privirea asupra chestionarului ce-i prezentasem, Mareşalul continuă:

Văd aici întrebarea: care e, în afară de grija frontului, preocuparea mea de căpetenie. E ridicarea satelor şi a muncitorilor, vindecarea relelor de care suferă populaţia satelor şi aceea de la periferia oraşelor, care mi se pare că e în organismul ţării ceea ce sunt globulele sângelui în trupul unui om. Mă silesc din toate puterile să însănătoşesc aceste globule şi în inspecţiile din urmă, dându-mi încă o dată seama ce multe rămân încă de făcut, am constatat cu mare bucurie că se lucrează cu sârguinţă în această direcţie. De când prefecţii, subprefecţii, primarii, preoţii, învăţătorii, agenţii sanitari şi toţi ceilalţi funcţionari administrativi nu mai sunt otrăviţi de politicianism, încep să-şi vadă de slujbă, ba unii dintrînşii şi-o îndeplinesc ca un adevărat apostolat. Voi continua inspecţiile şi în comunicatele ce se vor publica despre cele ce voi constata, voi încuraja prin citaţii elogioase pe cei buni şi voi înfiera pe cei răi. Sunt învinuit de mulţi din cei care ne-au guvernat ţara înainte de mine, că sunt un autocrat, un tiran, nu un democrat cum erau dumnealor. Dacă pentru a fi socotit democrat se cere să speculezi naivitatea mulţimii, făcând-o să creadă că se poate guverna singură, dacă se cere să-i făgăduieşti libertăţi şi egalităţi irealizabile, nu sunt democrat. De altminteri, părerea mea (şi ştiu că o împărtăşeşti şi D-ta) e că, cuvântul democraţie nu exprimă nimic real.

A! l-am întrerupt eu; ce bine îmi pare că aud acest adevăr formulat de Dumneavoastră. Afirmat de mine, simplu scriitor, care nu fac politică, nu putea avea nici un răsunet. Afirmat de Dumneavoastră, cârmuitor de ţară, capătă o mare importanţă şi va produce mare răsunet. De altminteri, Domnule Mareşal, cuvântul democraţie nu este singurul care, deşi există în toate dicţionarele şi e repetat de oamenii politici, ba şi de sociologi şi de filosofi, nu exprimă, precum ziceţi, nimic real. Sunt în toate limbile şi figurează în toate dicţionarele multe cuvinte, care totuşi nu exprimă nimic real. Ce realitate exprimă cuvintele: strigoi, stafie, vârcolac? Nici una.

Ai dreptate, **continuă Mareşalul**, *tot aşa e şi cuvântul democraţie. Etimologiceşte compus din cuvântul demos, care înseamnă popor, şi craţie, care înseamnă putere, cârmuire, - democraţie ar însemna cârmuire exercitată de popor, deci de mulţime. Dar când şi unde a existat vreodată o asemenea cârmuire? Toate cârmuirile, de când lumea, de la triburile primitive până la vastele imperii ori republici, au fost şi sunt oligocraţii: cârmuiri exercitate de o minoritate şi în ultima instanţă, oricare ar fi forma sub care se exercită, de câţiva. Când e exercitată de un singur om, se cheamă autocraţie; când e exercitată de cei drepţi, cei buni, cei nobili: aristocraţie; când o exercită preoţii, teocraţie; iar când o exercită cei bogaţi, plutocraţie. Dar încă o dată, când şi unde a fost şi este exercitată de popor? «În Grecia de altădată» răspund unii, dar n-au dreptate. În Grecia de odinioară, guverna tot o minoritate; de altminteri, ce fel de democraţie putea fi într-o societate în care exista sclavia? Şi ia să vedem cum se prezintă lucrurile în ţările din Apus. Acolo, diversele oligocraţii au dus între ele lupte înverşunate pentru deţinerea cârmuirii. Regele s-a luptat cu nobilimea şi cu preoţimea, preoţimea s-a luptat cu nobilimea; rege, aristocrat şi preoţi s-au luptat cu burghezia. Aceste lupte au durat până când ţările la care fac aluzie au pus mâna pe colonii; iar când şi-au dat seama ce enorme avuţii se puteau realiza prin exploatarea coloniilor, diversele craţii care până în ajun se mâncau între ele s-au împăcat, s-au cartelat. În Apus, găsim regalităţi şi republici înconjurate de fast, o aristocraţie plină de privilegii în sânul căreia nu se poate pătrunde decât cu mare greutate, o preoţime respectată şi mai bine plătită decât alta şi o mare burghezie extrem de bogată şi de puternică. Dar rege, nobili, preoţi şi mare burghezie sunt în realitate o minoritate, deci tot o oligocraţie, faţă de sutele de milioane pe care le cârmuiesc. Cuvântul democraţie, o repet, nu exprimă nici o realitate, el e menţinut în limbagiul oamenilor politici pentru a înşela mulţimea, făcând-o să creadă că se cârmuieşte singură, iar parlamentul, mai cu seamă ales în condiţiile în care a fost ales de noi, e un minunat mijloc de anonimare a răspunderilor. Încă odată, toate cârmuirile sunt oligocraţii exercitate de o minoritate. Aşa a fost, aşa este şi aşa va fi. Mulţimea nu poate să se cârmuiască, mulţimea cere să fie bine cârmuită. Cârmuirea proletariatului,instaurată într-o mare ţară, a răsturnat domnia unor tirani şi a instaurat pe aceea a altora. Cine poate afirma că proletariatul care a sângerat pentru a se elibera de tiranie are astăzi libertatea de a-şi spune cuvântul şi de a decide în altfel decât vrea unul singur de soarta lui? Democraţia, pentru a pune stăpânire pe putere şi pentru a se menţine, a recurs le demagogie, demagogia a dus la anarhie şi anarhia la cea mai groaznică tiranie. Cârmuirea este pentru mine în funcţie de om. Deosebirea de calitate între o cârmuire şi alta nu trebuie căutată în numărul celor care o exercită, ci în rezultatele pe care le dă. O cârmuire nu este bună când se exercită în profitul unei categorii*

sociale, a unui grup politic, sau a unui om în dauna celorlalţi; nu e bună când ea nu se poate menţine decât prin minciună, cumpărări de conştiinţă sau teroare. Este bună în măsura în care, menţinându-se într-un cadru legal şi armonios, realizează o micşorare a disproporţiei dintre soarta celor de sus şi celor de jos, nu printr-o nivelare de sus în jos, ci prin crearea putinţei ca şi cei de jos să se poată împărtăşi şi bucura de roadele şi avantajele civilizaţiei. O astfel de cârmuire, pe care dumneata ai numit-o oligocraţie demofilă, e acceptată de cârmuiţi şi n-are nevoie de exercitarea nici unei terori sau firme pentru a dăinui.

Şi acum, ce fel este guvernarea actuală a ţării noastre? Mai întâi, te rog să crezi, că n-am avut ambiția de a ajunge să cârmuiesc țara. Militar de carieră, aveam o singură ambiție, urmăream un singur ideal: întărirea materială şi morală a armatei noastre. Dar acest ideal nu se putea realiza decât prin luarea unor măsuri drastice, care loveau dureros pe foarte mulţi beneficiari ai unei stări de lucruri ce trebuia neapărat schimbată. De aici a rezultat o luptă în care am fost învins, înlăturat şi redus la rolul de simplu spectator al celor ce se întâmplau. Mi s-a dat astfel putința să reflectez asupra relelor de care suferea țara şi asupra mijloacelor de îndreptare. Evenimentele s-au precipitat și, fără vreo acțiune publică din partea mea, am fost solicitat să viu la cârma ţării, fiind impus de cerinţa unanimă a poporului. Duşmanul meu a trebuit să se închine. Din închisoare, m-a adus la conducere. Era primul act plebiscitar prin care ţara îşi impunea voinţa, în Septembrie 1940. De atunci am convocat de două ori Țara în adunări plebiscitare. Cunoaşteţi unanimitățile care m-au investit cu puterile pe care le dețin. Cine poate avea îndrăzneala să afirme că am smuls aceste unanimităţi cu intimidări, cu falsuri electorale, cu cumpărări de conştiinţe, cu spargeri de capete, cu glonţul, cu furt de urne, cu împiedicarea adversarilor de a vota, cu falsificarea rezultatelor etc., etc.? Întrucât eu, care guvernez sprijinit pe 3446889 de voturi, sunt mai puţin autorizat să o guvernez, ca domnii care au intrat în Parlamentul Ţării sprijiniţi uneori numai pe 2-3 mii de voturi. De ce aceşti domni aveau dreptul să vorbească în numele naţiunii, pentru că erau aleşi în ştiutele condiţii de 2, 3, 5, 10 mii de cetăţeni şi eu care în trei ani am fost susținut de 3446889 voturi, nu sunt autorizat să vorbesc în numele Țării? De ce domnii care au luat demisiile în alb, au scos din funcţii adversarii şi au pus în funcţii partizanii, au întrebuinţat fondurile Statului pentru a se alege, erau şi sunt democraţi şi eu care nu am întrebuinţat nici unul, absolut nici unul din aceste mijloace, sunt tiran? La această întrebare vor răspunde alţii, va răspunde şi istoria. Un lucru este însă sigur: odată ajuns în astfel de condiţii la conducerea Ţării, n-am făcut decât să o servesc. Servind-o, nu mi-am făcut nici partid, nici partizani. Am fost şi am rămas sclavul tuturor, fără însă să cer cuiva să fie sclavul meu sau al clicii mele. Nici un ban din fondurile Statului nu a fost şi nu va fi întrebuinţat pentru presa personală, pentru susţinerea partizanilor mei şi a mea, pentru cumpărarea conştiinţelor, pentru aţâţarea unora contra altora, pentru potolirea gălăgioşilor şi a îndrăzneţilor, pentru acoperirea tâlhăriilor sau a tâlharilor, pentru mituirea conştiinţelor etc., etc. Din punctul acesta de vedere, nu am fost, nu sunt şi nu voi fi democrat. Desfid însă ca democrații de ieri şi acei care încă încearcă cu această firmă să capteze din nou naivitatea maselor pentru guvernarea lor de mâine, să fi făcut pentru copiii săraci şi orfani, pentru oamenii împovăraţi de nevoi şi suferinţe, pentru invalizi şi văduve, pentru ţărani şi muncitori, ceea ce a făcut regimul meu; şi mai ales desfid pe aceşti democraţi să fi înţeles, să fi slujit poporul atât de desbrăcaţi de interes cât îl slujesc eu şi să fi suferit de lipsurile şi nenorocirile lui atât cât sufăr eu.

Faptele şi înfăptuirile mele vorbesc şi pentru mine şi pentru alţii. Pot însă afirma, nu ca o făgăduinţă vană, că dacă Dumnezeu mă va ajuta să duc la bun sfârşit lupta tuturora, voi arăta şi generaţiei de azi şi posterităţii ce se poate face şi în această privinţă, în această ţară cu aceleaşi mijloace, când pui cinste, energie, conştiinţă, pricepere şi înţelegere, în munca pentru binele tuturor. Luând conducerea Statului în condiţiile pe care unii încearcă să le uite, nu am făgăduit nimic după cum era obiceiul. Nu am cerut de la nimeni, de sus şi până jos, nimic altceva decât înţelegerea şi munca. Am cerut desigur şi jertfe. Când ţara a fost desonorată, lovită şi ciuntită cum a fost, ar fi fost o totală desonoare, o renunţare definitivă la drepturi şi o trădare odioasă a fraţilor subjugaţi, dacă jertfele ar fi fost cântărite, discutate, tocmite. Spre cinstea de totdeauna a acestui Neam, Ţara, în unanimitatea ei, nu numai că a consimţit să facă aceste jertfe, dar le-a şi cerut. Cine afirmă că am dus poporul în luptă în contra voinţei lui, îi aduce o ofensă, care-l scuteşte de orice apărare, fiindcă l-ar pune deopotrivă cu josnica acuzare. Iar pe plan intern se ştie ce am făcut. Nu îmi însuşesc grandioasa operă.

Ea este a tuturor. Meritul este al altora şi nu al meu, fiindcă poporul fără mine ar fi putut înfăptui cu altul poate şi mai mult, dar eu, fără înţelegere şi munca poporului şi a colaboratorilor, nu a-şi fi putut face nimic, absolut nimic. Totuşi, acela care-şi închipuie că eu cred că guvernarea mea e ideală şi că am înfăptuit tot ce era de înfăptuit se înşeală. Ştiu bine cât mai rămâne de făcut şi câte rele dăinuiesc încă. Nu se pot însă îndrepta radical şi dintr-odată, rele adânc înrădăcinate şi nu se pot stârpi moravuri practicate zeci de ani de-a rândul. Şi totuşi, deşi atâtea sute de mii de braţe au fost sustrase muncii creatoare pentru a fi robite nevoilor războiului, te rog, cercetează şi vei afla că sub cârmuirea actuală s-au construit şi reparat: şosele, căi ferate, poduri, mai mult decât în cinzeci de ani trecuţi, că în cei trei ani din urmă,

pământul ţării a fost cultivat mai bine şi pe întindere mai mare decât oricând, că funcţionarea şcolilor, a spitalelor, a dispensariilor, a fermelor de tot felul s-a îmbunătăţit simţitor, că soldaţii sunt mai bine îmbrăcaţi, instruiţi, încadraţi şi înarmaţi decât oricând, că condiţiile de viaţă, de sănătate şi de alimentare ale ţărănimii tind a se îndrepta din zi în zi, că în sfârşit nu există domeniu de activitate în care să nu se constate o năzuinţă spre mai bine. Dar repet încă odată, aş greşi dacă nu mi-aş da seama câte mai rămân încă de făcut. Încordarea impusă de război împiedică rezolvarea atâtor probleme ce rămân de rezolvat. Că actuala cârmuire a adus limitări ale libertăţilor, o recunosc. Unele, ca limitarea dreptului fiecăruia de a călători când şi unde vrea sau limitarea dreptului producătorului a-şi vinde produsele muncii, au fost impuse de starea de război, dar eu, care sunt convins că acei care reclamă respectarea libertăţii absolute sunt cei porniţi să abuzeze de ea, declar categoric şi socotesc că şi în timp de pace limitarea libertăţii celor răi este absolut indispensabilă bunului mers al lucrurilor. Dat fiind că o mare parte din activitatea oamenilor e determinată de motive egoiste şi abia o mică parte de motive altruiste şi că din această cauză oamenii pot săvârşi, dacă sunt lăsaţi la libera lor voinţă, mai mult rău decât bine, libertatea lor de acţiune trebuie neapărat limitată, când acţiunea lor ar lovi în interesele colectivităţii. Dacă am lăsa pe fiecare să facă ce vrea, praful s-ar alege de ordinea, de liniştea şi de progresul nostru colectiv. Dumneavoastră ştiţi ca şi mine, că la baza creaţiunii stă ordinea, iar la baza ordinii stă disciplina.

Ordine încerc să pun în toate, fiindcă numai dezordinea în care ne-am abătut timp de 3-4 generaţii, a produs în ţară stările care au culminat cu explozia din Ianuarie 1941. În primul rând, ordinea cere încadrarea intereselor individului în interesele colectivităţii. Este opera esenţială care s-a cerut în toate timpurile, conducătorilor. Când ei au reuşit să o facă, nu s-a ridicat nimeni în contra lor, chiar când au fost autoritari. Când nu au reuşit, au fost spulberaţi de la conducere, chiar când au fost democraţi sinceri sau prefăcuţi. Nu poate fi lăsată spoliatorilor şireţi libertatea de a spolia pe cei slabi şi naivi. Nu se cuvine să fie lăsată oricărui scriitoraş, evreu ori român, înzestrat cu multă îndrăzneală şi cu oarecare dibăcie la mânuirea condeiului, libertatea de a se erija în fabricant de opinie publică şi de a face din talentul lui un instrument de şantaj. Nu se cuvine să se lase unui editor fără scrupule, libertatea de a otrăvi sufletele, aruncând pe piaţă scrieri care pervertesc sufletul copilului şi al muncitorului, aţâţă la revoltă sau satisfac gustul de scandal al mulţimii. În concluzie, fie că conducătorul sau conducătorii sunt autocraţi sau democraţi, plutocraţi sau demagogi, tirani sau blegi, ridicaţi la putere de forţa maselor, uzurpători sau escaladori de putere prin îndrăzneală şi forţă, prin specularea naivităţilor, prin abilităţi sonore, prin interese de clici făţişe sau oculte, ei sunt, mai curând sau mai târziu, spulberaţi de la conducere cu mijloace paşnice sau violente, dacă poporul constată că a fost înşelat în credinţa şi speranţa lui. Spulberaţi au fost şi la noi toţi care s-au perindat la conducerea Statului, de la Partidul Poporului până la Partidul Frontului Renaşterii, de la naţionali-liberali la naţionali-ţărănişti, de la conservatori-democraţi la legionari demascaţi. Spulberat va fi şi regimul actual, dacă nu voi putea da Ţării ceea ce aşteaptă de la mine şi de la el. Văd aici întrebarea: care sunt colaboratorii mei cei mai preţioşi? Sunt mai întâi toţi ostaşii ţării care nu pregetă să-şi jertfească viaţa pentru apărarea Patriei şi în acelaşi timp a civilizaţiei împotriva groaznicei primejdii de care Ţara este ameninţată. Sunt apoi funcţionarii şi toţi oamenii de ispravă care-şi îndeplinesc datoria cu zel şi cu cinste, sunt toţi aceia care, înăbuşindu-şi suferinţele şi nemulţumirile fatal izvorâte din starea de lucruri de astăzi, ştiu să subordoneze propriile lor interese, intereselor Ţării, şi sunt în sfârşit toţi acei care îşi dau seama că la baza uriaşelor frământări de astăzi e năzuinţa de a înlocui etalonul aur cu etalonul muncă, năzuinţa de a face ca în alcătuirea socială viitoare, succesul să nu mai poată fi de partea celor ce ştiu să se învârtească, ci a celor ce ştiu să muncească şi năzuinţa de a face ca, criteriul de repartizare a situaţiilor să nu mai fie şiretenia şi rubedenia, ci măsura în care individul va fi folositor colectivităţii din care face parte.

Domnul Colonel Zaharia, aghiotantul Mareşalului, a intrat să-i anunţe sosirea unei personalităţi importante străine, care era aşteptată. Sculându-se, întinzându-mi mâna şi conducându-mă spre uşă, Mareşalul mi-a adăugat:

Bănuiesc că printre numeroşii Dumitale prieteni şi cunoscuţi, trebuie să se găsească unii îngrijoraţi, care nu se mărginesc să-şi păstreze teama numai pentru ei, ci caută s-o semene şi în sufletul altora. Te rog, sileşte-te să-i linişteşti. Orice gândac zboară pe timp frumos. Numai vulturul spintecă furtuna. Ţara şi Neamul nostru au stat atâtea veacuri stâncă neclintită în drumul puhoiului năvălirii asiaticilor. În trecut, apărându-ne pe noi, am apărat indirect, fie chiar inconştient, civilizaţia europeană. De rândul acesta o apărăm în mod conştient, luptând în condiţii mult mai grele. Dumnezeu nu ne poate pedepsi pentru această luptă dusă pentru onoarea, libertatea şi drepturile noastre, cât şi pentru apărarea civilizaţiei. Luptăm pentru a apăra fiinţa noastră a tuturor. Luptăm pentru fraţii care au intrat în robie. Luptăm, fiindcă dacă am face altfel, rândul nostru la robie ar veni.

Astfel s-a terminat convorbirea mea cu domnul Mareşal, Conducător de la care am plecat încântat şi îmbărbătat."

Motorsportul argeșean se conjugă la... trecut (VIII)

ing. Nicolae COSMESCU

Abstract: Presented for several numbers in this review, the memories about the great Romanian car race drivers, about the greatest races in Romania are meant to illustrate more and more of the Argeș County and the national car race history. Although racing seems like an individual sport, the reality is far different. No great car race driver would have succeeded at becoming a legend of this sport without the help of those in his team. These articles present all their stories. In this one, we will tell those of ITA and ARO.

Keywords: ITA, ARO, car races, Raliul zãpezii, speed race

Nelipsiţi din top 3. La circa un deceniu de la reluarea curselor în România, jumătatea anilor '70, peisajul acestora era întregit de tot felul de echipe ce purtau numele generic de ITA. Iniţiale ce trebuie decriptate pentru că cei mai mulţi nu ştiu despre ce e vorba: Întreprinderea de Transporturi Auto. Entităţi care existau în fiecare judeţ al ţării. Să revenim însă la "sindromul" ITA. Cu două zile înaintea devastatorului cutremur, de cea mai tristă amintire, este înregistrat la "starea civilă" certificatul de naştere al "*Clubului de autombilism și karting ITA Argeş*". Deşi am putea crede că, fiind un "precursor" al fenomenului teluric, ar fi produs vreun seism în automobilismul autohton, ei bine, nu a fost deloc aşa! Dar important este că a existat. Că a avut sportivii săi fideli, fani, şi o conducere care, deşi nu le oferea prea mult suport, îi susţinea. Toţi aceştia au avut şi ei parte de porţia lor de glorie supremă. Altfel, n-ar fi figurat în aceste rânduri. Ce le oferea conducerea ITA, al cărei director era un pasionat al automobilismului? Destul de puţine, dar nu lipsite de importanţă. Datorită caracterului ei de deţinătoare a mijloacelor de transport, întreprinderea putea asigura cu uşurinţă un substanţial sprijin logistic. În timp ce lumea îşi transporta maşinile de curse pe platforme tractacte de alt autoturism, numit de antrenament, care de cele mai multe ori era maşina familiei, băieţii de la ITA Argeş aveau la dispoziţie un trailer. Pe care-şi urcau automobilele şi scăpau de grija lor până la locul destinaţiei. şi aceasta nu era totul. Pentru deplasări mai primeau şi un autobuz. Care nu era ceea ce este azi *motor-home*-ul în Formula 1, dar era un adevărat sediu pe roţi al echipei. Restul îl reprezenta contribuţia sportivilor. Maşinile erau ale lor, iar întreţinerea acestora cădea tot în sarcina posesorilor. Cu atât mai mult cu cât era vorba de piese cu pronunţat specific *racing*. Pe care nu le puteai cumpăra din magazinele de la noi. Dar băieţi descurcăreţi, şi cu posibilităţi, apelau, desigur, la unii "vecini", dintr-o formaţie argeşeană de elită. Cei care mai ştiu câte ceva îşi amintesc că ITA Argeş era o echipă ce nu participa decât la cursele de viteză. Bineînţeles şi din motivul că erau mai puţin oneroase. Deşi, la ora debutului, orientarea era cu totul alta. Spre raliuri. "Botezul focului" l-au primit în chiar anul înfiinţării, la prima etapă de campionat. Cea de la Braşov. În care au apărut şi primele automobile ARO cu astfel de aspiraţii. Piteştenii au fost plasaţi la categoria ce li se potrivea cel mai bine. Cea a începătorilor. Şi s-au comportat remarcabil, terminând cursa pe locul trei, la echipe. Un rezultat excelent. Un loc în onorantul "Top 3", ce va deveni un adevărat laitmotiv al existenţei sale. Anul următor, vor reuşi un podium cu adevărat de senzaţie. Cu atât mai mult cu cât în respectiva întrecere, echipa IAP n-a reuşit aşa ceva! Totuşi, asemenea rezultate stupefiante nu se repetau într-o cadenţă satisfăcătoare. Se iveau ocazional, fiindcă echipa se afla într-o companie selectă, ce conţinea nume parcă de cod, precum IAP, UTB, IPAS. Plus alte *team*-uri, clujene sau braşovene. Deci, viaţa nu era deloc roză. Dar se remarcau îndeosebi în comparaţie cu reprezentantele altor judeţe afectate de "sidromul ITA". Aşa că s-a trecut la reconversia spre disciplina ce se va dovedi adevărata sa vocaţie: viteza pură. Iar rezultatele nu doar că nu au întârziat să apară, dar ele au avut şi repetabilitatea dorită. Ceea ce la raliuri nu se prea întâmpla. În chiar primul an în care s-a produs disoluţia, 1981, ITA Argeş se clasează pe un incredibil loc doi la final de campionat al întrecerilor de circuit. La care s-au evidenţiat Mihai Pîrvulescu, Constantin Miu, dar mai ales telentatul Silviu Dinu, aflat la comenzile unui insolit Mini Morris. Însă, această poziţie de vicecampioană nu se va mai atinge decât peste circa un deceniu. Şi atunci, la viteză în coastă. Dar clasările pe locul trei vor fi de o frecvenţă remarcabilă. Atât pentru echipă, cât şi pentru componenţii săi. Care nu pot evita plasarea în adevărate "grupe ale morţii". Unde evoluau: imbatabilul Nicu Grigoraş, Hirschvogel, Ştefan Iancovici, sau Victor Nicoară. Nume grele de tot! Este motivul pentru care în palmaresul fiecăruia dintre aceşti indivizi plini de caracter, de tenacitate, de spirit de luptă, pe care-i avea ITA figurează destul de puţine locuri secunde. Ele se vor realiza doar cu larga complicitate a unor concursuri de împrejurări favorabile. Absenţă sau abandon al vreunuia dintre favoriţi. Dar, de dragul sportului, băieţii erau prezenţi mereu acolo unde erau dispute. Perfect conştienţi de posibilităţile lor, nutrind însă mereu speranţa în mai

bine. Speranță ce se va dovedi a nu fi doar himeră. Revirimentul se va produce târziu, total neașteptat. Spre finalul existenței sale, datorată dispariției societăților cu acest nume.

Vine și timpul titlurilor. Iar dacă până atunci în dreptul unui singur sportiv al echipei va fi scris "campion național", asemenea performanță se va datora unui nepiteștean. În 1985, la ITA Argeș fusese "detașat" Radu Dumitrescu, posesorul unui autoturism Lada excelent preparat, și extrem de performant. Acesta schimbă puțin obiceiurile echipei, urcând de câteva ori pe cea mai înaltă treaptă a podiumului la circuit. Unde obține chiar titlul la individual al grupei A. Reușitele bucureșteanului vor rămâne mult timp unice, și de referință, în cartea de vizită a formației argeșene. Statisticile îl rețin pe Gheorghe Ana drept cel mai performant, strict între colegii săi argeșeni. Deși la fel de vechi în echipă ca și aceștia, isprăvile sale atrag atenția abia pe la jumătatea anilor '80. Când se evidențiază la viteză în coastă, printr-o suită de locuri trei. La circuit s-a impus mai târziu, după realizările amintite. Dar a escaladat succesiv, și în logica lucrurilor, toate cele trei trepte ale podiumului. El este cel de-al doilea campion al formației argeșene. Titlu obținut în acel an în care ITA Argeș a devenit și ea campioană națională a echipelor angrenate în întrecerile de viteză pe circuit. Primul și singurul său titlu. Favorizat în cea mai mare măsură de degringolada celor de la IAP. Și tot în comparație cu ai săi colegi, Ana este singurul din formație care a reușit victorii de etapă. Atât la coastă, cât și la circuit. Că acestea se datorează unei conjuncturi de excepție, contează mai puțin. Cercetând aceste "istorii fără suflet" care sunt statisticile și clasamentele, nu se vor putea desprinde asemenea aspecte. Până la urmă, cel care contează și rămâne este doar rezultatul. Maniera în care se obține e cu totul altceva. Dar ajută la constituirea legendei fiecărui mare sportiv. Un alt component care a avut contribuții la buna clasare a echipei a fost Gh. Cioacă. Din pură întâmplare, consătean cu Pîrvulescu și Preoteasa. Cioacă s-a dedicat mașinilor de grupa B8, mai târziu numite Easter. O construcție ce friza pe alocuri insolitul, dar care i-a adus mai multe locuri trei pe podiumurile de final de campionat. Cu avantaj de partea circuitului. Aici ia sfârșit povestea despre această grupare piteșteană. Fiindcă, așa cum am mai spus-o, a sucombat imediat după 1990.

Revelații muscelene. A fost odată o fabrică ce producea autoturisme de teren. Primele autoturisme românești. Vestitele "IMS-uri". Dar nu atât fiindcă erau primele și singurele, ci pentru că nu aveau nimic de invidiat față de tehnica vremii lor. Iar modelul cel mai evoluat al acestora, M461, era o adevărată revelație. Agil, robust, penetrant și competitiv. Nu degeaba s-a impus în câteva curse internaționale, desfășurate în condiții vitrege. Păcătuia doar printr-o caroserie devenită vetustă. În plus, îmbătrânea. Când conducerea uzinei a realizat că ceva trebuia schimbat, a făcut-o. Așa a apărut gama cunoscută sub numele de ARO 24. Ea n-a mai înregistrat succesul cu care ne obișnuiseră produsele muscelenilor. Dar n-au dezarmat. Au pornit să le perfecționeze, să le amelioreze performanțele, pentru a reveni la ceea ce au fost. Și care era cea mai bună modalitate de a o face, decât cursele auto? Interne, desigur! Curse ce luaseră o amploare serioasă după 1970. Prima "atestare documentară" a unei astfel de inițiative datează de prin 1977, când mașinile lor au putut fi văzute într-un raliu. Atât în întrecerea destinată începătorilor, cât și în cea a avanasaților. Deși cei care le pilotau, altfel "eseiori" de valoare, nu aveau nicio experiență competițională pentru a se întrece cu performerii curselor. Momentul fusese bine ales: "Raliul Zăpezii". Dacă existau astfel de precipitații, atunci ei, cu 4x4, ar fi fost oamenii zilei. Așa a fost. Dar nu la avansați, unde decalajul dintre profesioniștii de vârf ai campionatului și ei, ca sportivi, a făcut mai mult decât să anihileze teoreticul avantaj al tracțiunii integrale. Însă la începători, s-au impus cei de la Câmpulung Muscel. Chiar dacă numai pe echipe, rezultatul era mai mult decât încurajator. Dădea speranțe. Au mai fost ceva prestații demne de luat în seamă. Numai că prezența echipei era mai mult sporadică. Un debut în adevăratul sens al cuvântului se va produce mult mai târziu. Îl numim așa, fiindcă de atunci echipa "Muscelul" s-a aliniat cu regularitate la toate etapele din calendar. Între timp, gama produselor ARO s-a îmbogățit cu modelul "10", care a fost trimis și el în focul luptei. Echipa alinia acum mai multe mașini. Toate

Fotografie cu o parte a „familiei" alergătorilor, în curtea de pe str. Sf. Vineri, unde își avea sediul ITA Argeș.

conduse de oamenii casei. Trebuie evidenţiat că aceştia, chiar dacă nu reuşeau clasări în primele 12-15 locuri, la general, erau sportivi demni de toată admiraţia. Pentru efortul lor, pentru curajul nebun de a rula la limită cu acele înalte ARO 24, care pe roţile lor de 16 ţoli îmi sugerau imaginea unei berze. Maşini a căror pilotare reclama extremă abilitate. Pătrunzând în lumea competiţiilor, ei s-au luptat cu energie. Dar în ciuda ambiţiei şi curajului pe care le etalau cu generozitate, nu reuşeau decât clasări pe poziţii modeste. În fond, lupta lor nu era atât cu ceilalţi, ci devenea mai mult un duel în familie. Era cazul autocrosului, în forma organizată, de campionat naţional, în care pe bună dreptate excelau. Prestaţii facilitate şi de faptul că nimeni nu-şi permitea să supună maşinile de raliu la astfel de solicitări atroce. Exceptându-i, desigur, pe musceleni. Timp de trei ani, acest gen de întrecere a fost la discreţia lor. De fapt, ei asigurau majoritatea platoului.

"**Intruşii**" **îi trezesc la realitate.** Hegemonia celor de la ARO la autocros a fost serios contestată într-o cursă disputată la Bucureşti. Iar cum întrecerea avea loc în capitală, la ea s-au aliniat mulţi dintre aşii raliurilor. Favorizaţi de organizarea acestei curse după terminarea campionatului. Când băieţii îşi puteau "rupe" maşinile. Au fost prezente multe nume mari, în frunte cu Ludovic Balint, Ştefan Vasile, "Genu" Cristea, Florin Nuţă, Mircea Bucur. În faţa unei astfel de legiuni străine lor, cîmpulungenii nici măcar n-au prins podiumul! S-a impus Balint, ale cărui sărituri erau demne de sport extrem. Nu degeaba era regele raliştilor. Şi nici pe echipe n-au câştigat. Ceea ce spune multe. Aşa că, dacă nici aici nu puteau avea linişte când apăreau intruşii, mai bine s-ar concentra doar... pe raliuri. Acolo era locul adevărului. O altă idee bună. Cu atât mai mult cu cât, în această disciplină echipa lor căzuse dramatic în ierarhie, frizând cu regularitate locuri între jumătatea clasamentului, cu precădere în partea sa cea mai de jos. De nedorit. Dar cu care flirtau deseori. Iar revirimentul nu va întârzia. În 1989, revelaţia ultimei ediţii a autocrosului, devenit de mult istorie, Victor Bînă, va reuşi o performanţă fără precedent pentru mirificele plaiuri muscelene: locul 10 în clasamentul general final, la raliuri!! Acesta nu era decât începutul. Anul următor va aduce schimbări în bine pentru la cei de la Câmpulung. Maşinile beneficiază de ameliorări tehnice semnificative şi de motoare mai pline de bunăvoinţă. Ce nu vor întârzia să-şi manifeste efectele benefice. Cu astfel de maşini mai ,,musculoase" şi de o agilitate superioară, nu trebuie să ne surprindă că echipa are parte de un sezon remarcabil. Iar culoarea este anunţată în chiar prima întrecere, desfăşurată în acel sezon la Tulcea. Unde echipajul vedetă al celor de la ARO, alcătuit din fraţii Victor şi Dănuţ Bînă, face adevărate minuni, iar echipa reuşeşte să prindă podiumul. O veritabilă premieră ce nu va rămâne singulară în sezon. Aşa încât, la final de campionat, "Muscelul" se opreşte pe treapta a treia a întrecerii echipelor, după IATSA, dar mult înaintea celor de la IAP, clasaţi abia pe locul 10, deşi erau în componenţa integrală a perioadei lor de aur.

"Lumea ARO" devine una exclusivistă. Acest rezultat de senzaţie e depăşit de un altul. Şi mai şi! Echipajul celor doi fraţi mai înainte menţionaţi devine campion al României! Pentru a vă depăşi momentul de stupefacţie, voi spune că titlul este unul oarecum exclusivist. Cum în acel început de an 1990, oricui solicita ceva îi şi era acceptat, cei de la ARO au cerut federaţiei să se alcătuiască o grupa a lor, "grupa ARO". La care, desigur, nu erau admise alte mărci de maşini. Era cumva un fel de resuscitare a fostului campionat de autocros. Care acum era transferat în lumea raliurilor. În plus, cei de la Muscel erau feriţi de surprize de genul celor păţite la unele concursuri *open*. Acum campionul nu putea fi decât unul dintre cei care pilotau maşinile fabricate la Câmpulung. Adică, unul de-al lor. Iar fraţii Bînă au fost primii care au profitat de oportunitate, deschizând seria de titluri ce vor lua drumul Muscelului. Performanţa celor doi Bînă va fi repetată în anul următor de un pilot de mare clasă. L-am numit astfel pe Gh. Radu. În compania lui Nicolae Iordache, Radu îşi va conduce maşina spre titlul de campion. Iar la cursa inaugurală a sezonului, el va face mai mult decât Bînă. Va obţine un rezultat ce taie respiraţia, maximum ce a reuşit în istoria campionatului nostru de raliuri cineva la volanul unui ARO. Nu, nu a câştigat. A venit pe locul secund!! E drept că a fost oarecum favorizat de drumurile de pământ ale Dobrogei, puternic îmbibate de apa datorată ploii căzute în ajun. O adevărată clisă, în care Balint şi Zărnescu au pierdut vreo 20 de minute până

La finişul întrecerilor de autocros, primul era, mai întotdeauna, un autoturism ARO.

s-au extras din mlaştina în care nimeriseră. Dar asta face parte din joc. Chiar şi echipa se va clasa pe un loc neaşteptat. Total neobişnuit pentru ea. Locul secund. Dar numai la Constanţa, fiindcă până la final va cădea în afara podiumului. Strălucitorul Gheorghe Radu va mai face o demonstraţie de virtuozitate în ediţia următoare a campionatului, terminând pe locul trei la general în "Raliul Deltei". Cu toate acestea, se vede nevoit să cedeze titlul de campion altui coleg de echipă, Adrian Bădulescu. Care l-a avut alături de el pe Mihai Dimitrovici. Iar echipa mai glisează un loc. În jos, desigur! Trei ani de "grupă ARO", trei titluri care au luat drumul Muscelului. Şi când te gândeşti că mulţi sportivi şi multe echipe cu state vechi în disciplină au alergat ani în şir după astfel de succese! Iar cei mai mulţi au eşuat. Dar şi pentru sportivii de la ARO va urma o perioadă mai dificilă pentru că, după numai trei ani de existenţă, exclusivista "grupă ARO" a fost scoasă "în afara legii".

O suită incredibilă! Se încheiase o perioadă superbă, dar ,,nu se terminase pământul". O adevărată legiune de maşini ARO, din gamele 10 şi 24, se vor alinia la cursele din calendarul lui 1993. Toate fac faţă onorabil. Departe însă de realizările unui Radu sau chiar Bînă. În schimb, formaţia "Muscelul" impresionează prin omogenitate. Fapt răspătit prin câteva clasări pe podiumurile anului. Şi acum vine cu adevărat surpriza. La final, echipa celor de la ARO devine campioană!! Incredibil! Şi aceasta într-o dispută directă cu toată lumea. Din nou gândul zboară spre alţii, mult mai înzestraţi, dar care, din păcate, n-au ajuns niciodată să fie învingători. Ceea ce ne duce cu gândul la faimoasa constatare conform căreia "dacă şansă nu e, nimic nu e". Ei, cei de la ARO, au avut scris în destinul lor să trăiască şi un astfel de moment astral. Din nefericire, rezultatele individuale au fost mai puţin entuziasmante. Cel mai bun dintre ei abia s-a clasat pe locul 16 al clasamentului general. Dominat tot mai mult de maşini adevărate. Aduse de afară de români cu bani. Iar unii dintre aceştia chiar le conduceau cu măiestrie. Dar băieţii nu disperă. Seria titlurilor având drept destinaţie Câmpulung Muscel va continua. În chiar sezonul următor. Remarcabil este faptul că maşinile uzinei ARO termină *in corpore* toate competiţiile anului, pentru ca la final să recidiveze: din nou campioană la echipe!! Din nou incredibil! Niciodată, cât timp am fost angrenat în acest sport, nu mi-am putut imagina aşa ceva. Dar iată că s-a întâmplat. Însă nu trebuie să cădem într-un delir apologetic. E corect şi obligatoriu să subliniem că şi conjunctura a fost favorabilă. Multe dintre echipele mari ale trecutului, ce făcuseră glorie acestui sport, dispăruseră. Ultimele fiind Oltcit şi IATSA, ce agonizau puternic încă din anul precedent. Iar "Automobile Dacia", cum se numea acum formaţia celor de la Colibaşi, continua să nu reuşească să devină cu adevărat o echipă. Avea individualităţi puternice, marcante, dar atât. Îi lipsea spiritul de echipă, în ciuda eforturilor făcute de Dan Necula, şeful lor. Să nu părăsim sezonul fără a spune că un alt cuplu de la ARO a reuşit să devină campion naţional! Altul în afara celor de care am tot vorbit până acum. Numele pilotului, Ion Mihăilă. El a devenit campionul unei clase a grupei H, în care erau obligaţi să evolueze cei cu astfel de maşini, fără omologare sportivă. Mihăilă şi colegul său, Sorin Ţenţu, reuşind astfel să reînnoade şirul succeselor individuale. Ei se vor afla şi în anii următori printre animatorii echipei. Să mai subliniem că podiumul respectivei clase a revenit în totalitate celor de la Câmpulung Muscel. Apogeul celor de la ARO va fi atins în 1995. Când aceştia vor înscrie nu mai puţin de trei echipe numite ARO Muscelul I, ARO Muscelul II şi, evident, ARO Muscelul III! Prima dintre ele avându-i în componenţă pe Mihăilă-Ţenţu, Radu-Iordache şi Vasile Gentoiu-Ion Mărgescu. Al lor va fi titlul pe echipe. Al treilea consecutiv pentru "Muscelul"! Şi ultimul. Celelalte două echipe ARO se vor clasa mai jos, dincolo de podium. Însă, în "Raliul Argeşului", cu "macadam" în exces, pe primele două locuri în ierarhia echipelor vom avea surpriza să găsim reprezentantele uzinei de la poalele Mateiaşului. E drept că într-o ordine nefirească, cu "II" înainte lui "I", dar tot dublă este! Dacă niciunul din acest adevărat detaşament nu va mai fi încoronat campion, patru dintre primele nouă locuri ale clasamentului general vor fi ocupate de musceleni. *Du jamais vu*! Cu Mihăilă în funtea lor, imediat lângă podium. Ce vremuri au apucat să trăiască băieţii ăştia! Toate într-o perioadă în care uzina lor se confrunta cu probleme care mai de care mai insurmontabilă. Iar finalul se cunoaşte...

Prezenţe obişnuite pe podiumuri. Aici, la start.

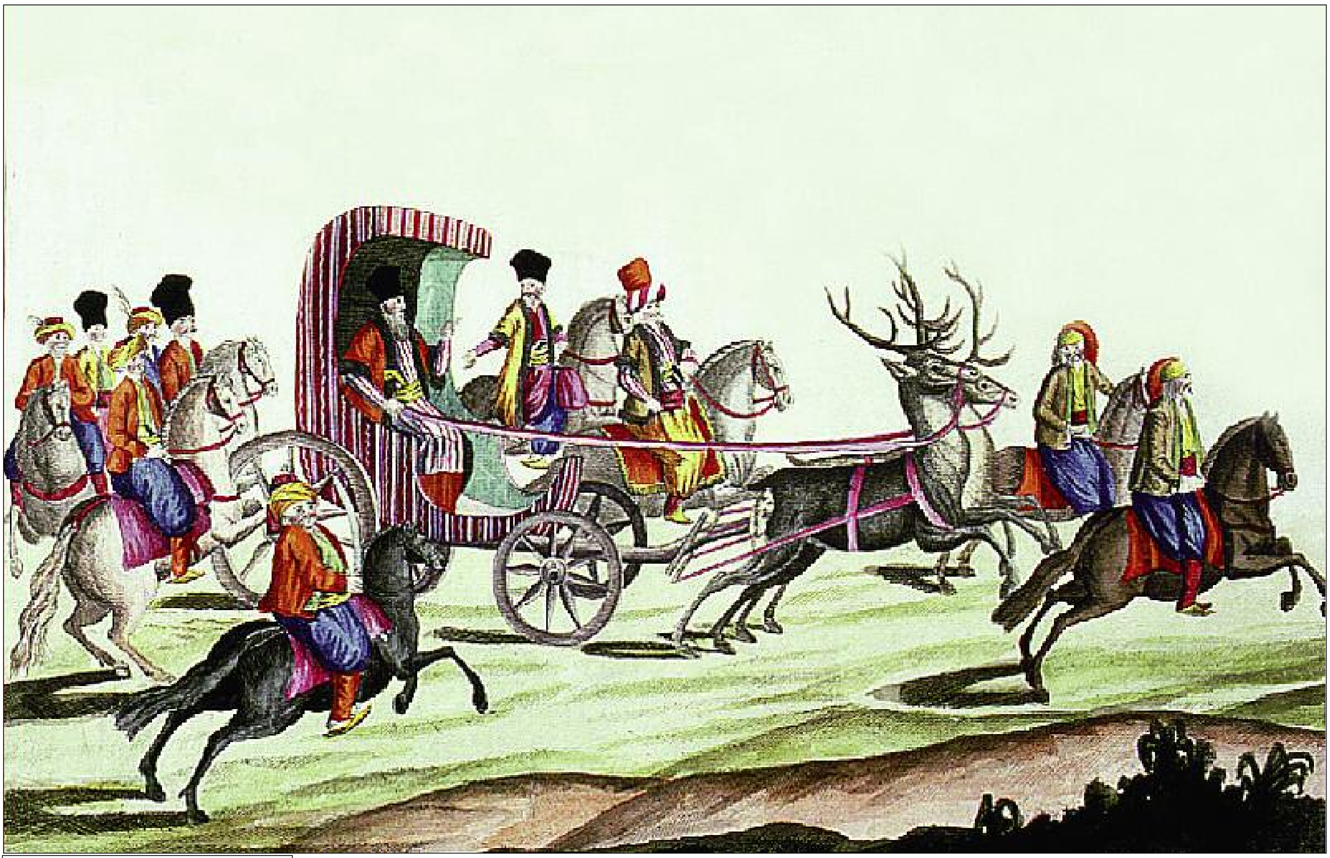

Femeie şi bărbat valahi (Jacques Grasset de Sain Sauveur, finalul sec. XVIII)

Auguste Henikstein, Negustori si boieri de rang secund. Dragoman (medic)

Sursa imaginilor de pe coperte - *The Romanian World in Images (15th-19th Centuries)*, Interractive CD-ROM, Editura Noi Media Print.

Fuga lui Mavrogheni din București, 1789, Johann Loschenkohl

Primirea Iordului Ainslie la Principele Moruzi, 1793, din *Views in Turkey, in Europe and Asia comprising Rumelia, Bulgaria, Walachia, Syria and Palestina*, selected from the collection of Sir Robert Ainslie, London 1801

